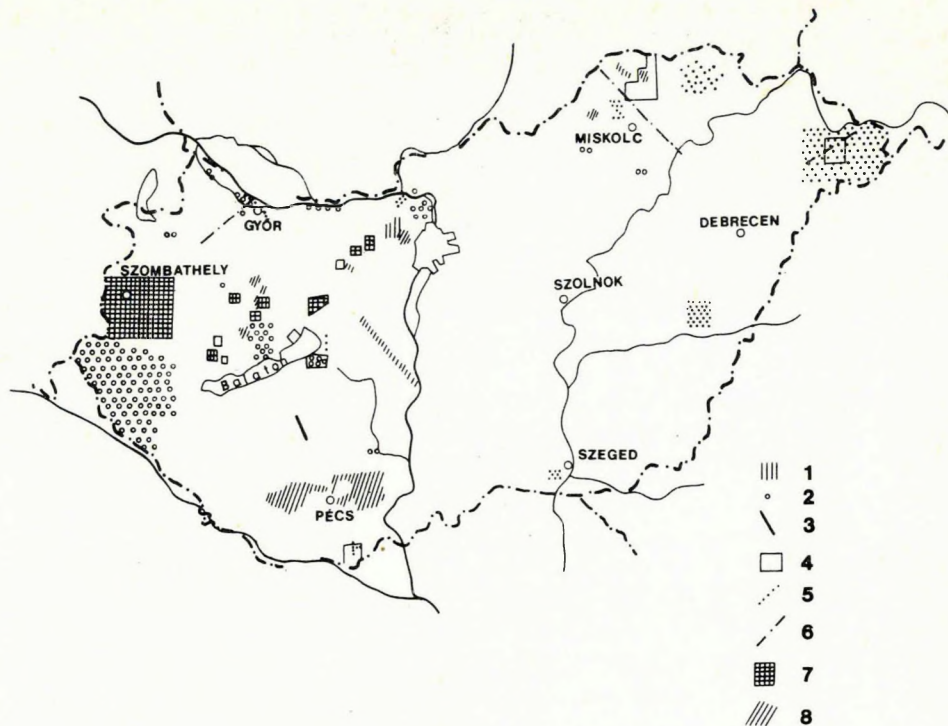

1 FÖLDTANI KUTATÁS

1. ábra. Az ELGI terepi kutatásai 1986-ban

- 1 — ásványi nyersanyagok komplex kutatása
- 2 — mérnökgeofizikai és vízföldtani kutatás
- 3 — földkéreg- és litoszférakutatás
- 4 — gravitációs mérés
- 5 — szeizmikus kutatás
- 6 — geoelektromos szelvénymenti mérés
- 7 — geoelektromos területi mérés
- 8 — légi geofizikai mérések

Fig. 1. Field work of ELGI, 1986

- 1 — integrated prospecting for minerals
- 2 — hydrogeological and civil engineering projects
- 3 — crustal and lithospheric investigation
- 4 — gravity survey
- 5 — seismic survey
- 6 — geoelectric profiles
- 7 — geoelectric network
- 8 — aero-geophysical survey

Рис. 1. Полевые работы ЭЛГИ в 1986 г.:

- 1 — комплексные исследования полезных ископаемых,
- 2 — инженерно-геофизические и гидрогеологические изыскания,
- 3 — изучение земной коры и литосферы,
- 4 — гравиразведка,
- 5 — сейсморазведка,
- 6 — электроразведка в профильном варианте,
- 7 — электроразведка в площадном варианте,
- 8 — аэрогеофизические измерения.

1.1 REGIONÁLIS FÖLDTANI ÉS ÁSVÁNYI NYERSANYAG ELŐKUTATÁS A DUNÁNTÚLON

1.1.1 Bauxit- és kőszén előkutatás*

A bauxit- és kőszénprognózis, ill. -előkutatás a Központi Földtani Hivatal által irányított két különálló program, amelyben a Geofizikai Intézet évek óta részt vesz. A két program a Dunántúli-középhegység egyes területein — pl. Bajna–Epöl környékén — úgy összefonódik, hogy nem lehet különálló feladatként kezelni őket.

A bauxit előkutatás jobb összehangolása érdekében megalakult a Bauxit Előkutatási Állandó Bizottság (BEÁB), amely a Központi Földtani Hivatal tanácsadó testületeként kidolgozza a rövid- és középtávú előkutatási terveket, a bauxitbányászat igényeinek megfelelően. A BEÁB-ban a Központi Földtani Hivatal, a Magyar Alumíniumipari Tröszt, a Bauxitkutató Vállalat (BKV), a Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI) és a Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet (ELGI) képviselői vesznek részt.

Az ELGI 1986-ban a következő területeken dolgozott a MÁFI megbízásából: Villányi-hegység, Bakony–D, Tapolcafő, Gerecse–DK, Bajna–Epöl, Felsőgalla–Tornyó, Gyermely és Szomor. A BKV megbízásából előkutatást a következő területeken végeztünk: Cseh-bánya, Pusztamiske–Kislőd, Várpalota, Bicske. (Felderítő bauxitkutatási területek: Nyirád, Farkasgyepü, Iharkút, Ugod, Súr, Tükröspuszta és Jancsármajor.)

Kutatásaink egyes részterületeken az előkutatás első fázisát jelentették; az előkutatás egyik részterületen sem fejeződött be 1986-ban.

A Dunántúli-középhegység eocén barnakőszén prognózisának keretében végzett geofizikai munkák célja a kőszéntároló szerkezeti egységek meghatározása és az ezekre tervezett földtani kutató fúrások geofizikai megalapozása volt. A kőszén előkutatás keretében a következő területeken dolgoztunk: Mór–É, Lencsehegy–D, Bajna–Epöl.

A felsorolt bauxit- és kőszénkutatási területeken elért eredmények közül a Villányi-hegység, a Bakony–D és a Gyermely környéki bauxit-, a bajna–epöli közös bauxit–kőszén-, és a Mór–É, ill. a Lencsehegy–D kőszénkutatási területeket mutatjuk be.

* Farkas I., Majkuth T.

a) *A Villányi-hegység bauxit előkutatása**

Magyarországon a Dunántúli-középhegység területén kívül jelentősebb bauxitelfordulás a nagyharsányi Szársomlyó-hegyen kibúvásban már az 1930-as években ismeretes volt, s a 40-es évek elején a bauxit bányászata is folyt. A Magyar Állami Földtani Intézet és a Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet programot készített a terület módszeres és átfogó bauxitföldtani előkutatására. Ebben összefoglaltuk a korábbi vizsgálatok eredményeit, s az ezek során szerzett ismereteket. A terület egyes részeinek ismeretességi foka szerint vázoltuk a valószínűsíthető földtani–geofizikai modelleket az alkalmazandó geofizikai módszertan célszerű megválasztásához. Az előkutatási programban hosszú távra megadtuk az egyes részterületek kutatásának várható sorrendjét, s a kutatás módszertani irányelveit. A bauxit előkutatási program a VII. ötéves tervben valósul meg a Villányi-hegység kutatásának első lépcsőjeként. Ezen időszak alatt a hegység előterének D-i és K-i részére prognosztizált bauxitok felkutatása a feladatunk.

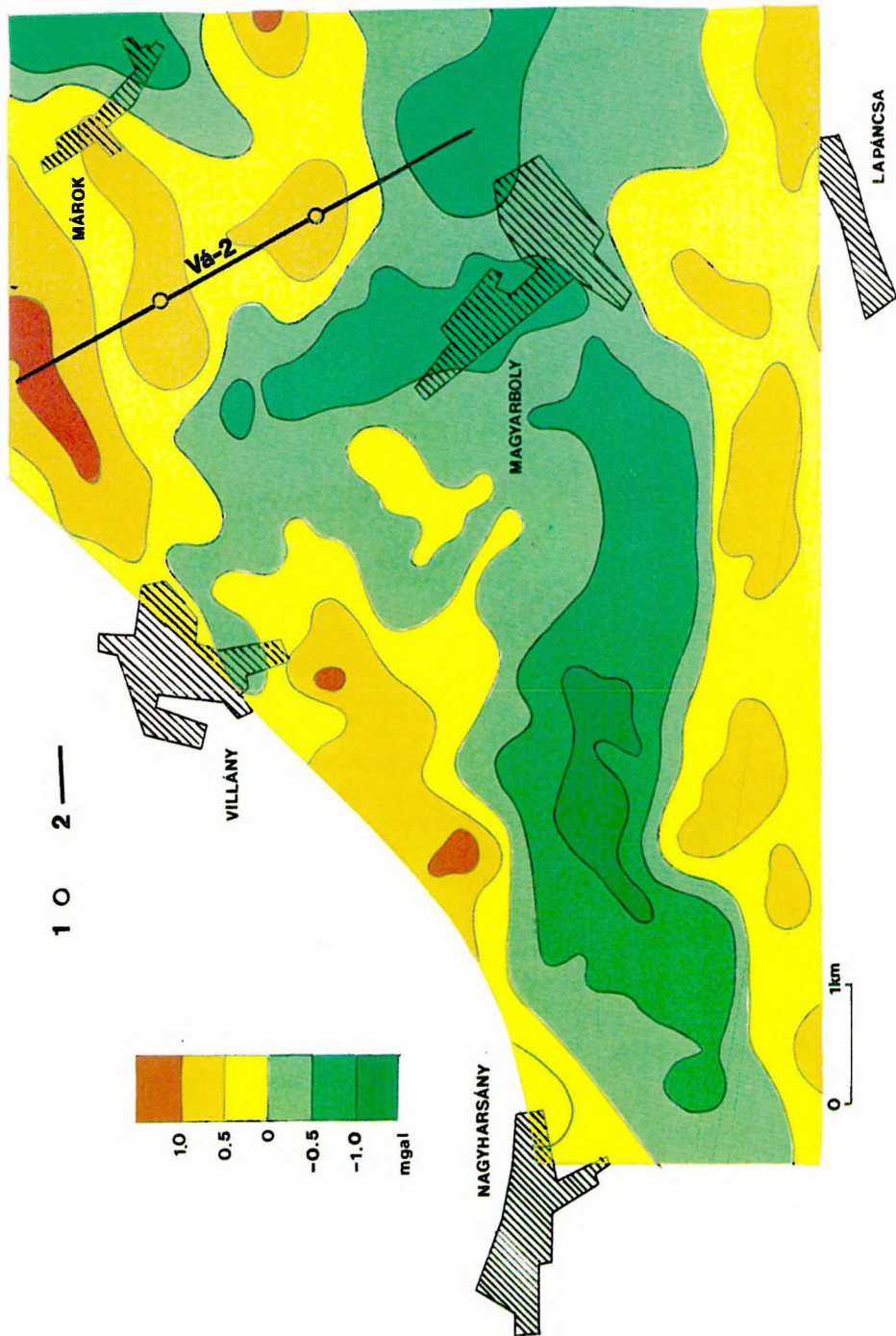
Az előkutató geofizikai mérések célja a következő:

- a neogén üledékekkel fedett, mezozoos, uralkodóan karbonátos aljzat legkiemeltebb részeinek felkutatása;
- a mezozoos aljzat felszínének kimutatása és szerkezeti elemeinek leképezése;
- az aljzat lehetséges rétegtani tagolása, a dőlésviszonyok meghatározása;
- a geofizikai mérések eredményei alapján kutató fúrások telepítése.

Az ismert vagy feltételezett villányi bauxitelfordulások földtani–geofizikai modelljei lényegesen eltérnek a Dunántúli-középhegységben levőktől, így alapvető feladat a meglévő bauxitföldtani modellekhez rendelhető geofizikai modell és módszeregyüttes kialakítása. A hegység felszínén ismert szerkezete alapján a legelterjedtebb földtani modell típusnak a neogén üledékekkel fedett, meredek dőlésű, mezozoos feltolódási zónákat, „pikkelyeket” tekinthetjük. A bauxitelfordulások is ilyen jura–kréta mészkő kontaktusok mentén várhatók, így a bauxitprognosztika indirekt feladata a kis mélységű pikkelyes szerkezetek kimutatása. Kutatási koncepciónk lényege: a terület regionális jellegű gravitációs felmérése alapján az alaphegység legkiemeltebb részein részletező jellegű geofizikai szelvényeket mérünk, s a legkedvezőbbnek ítélt szelvényszakaszokra kutató fúrásokat telepítünk.

1986-ban a bauxitprognosztika program szerint a Szársomlyó-hegy D-i és K-i előterében végeztünk geofizikai méréseket. A terület gravitációs felmérését 9–10 állomás/km² sűrűséggel végeztük, amely kb. 310–330 m-es átlagos állomástávolságnak felel meg. A gravitációs Δg mérések eredményeként bemutatjuk a $\sigma = 2,0 \text{ g/cm}^3$ sűrűséggel korrigált Bouguer-anomália térképből előállít-

* *Herczeg Gy.*

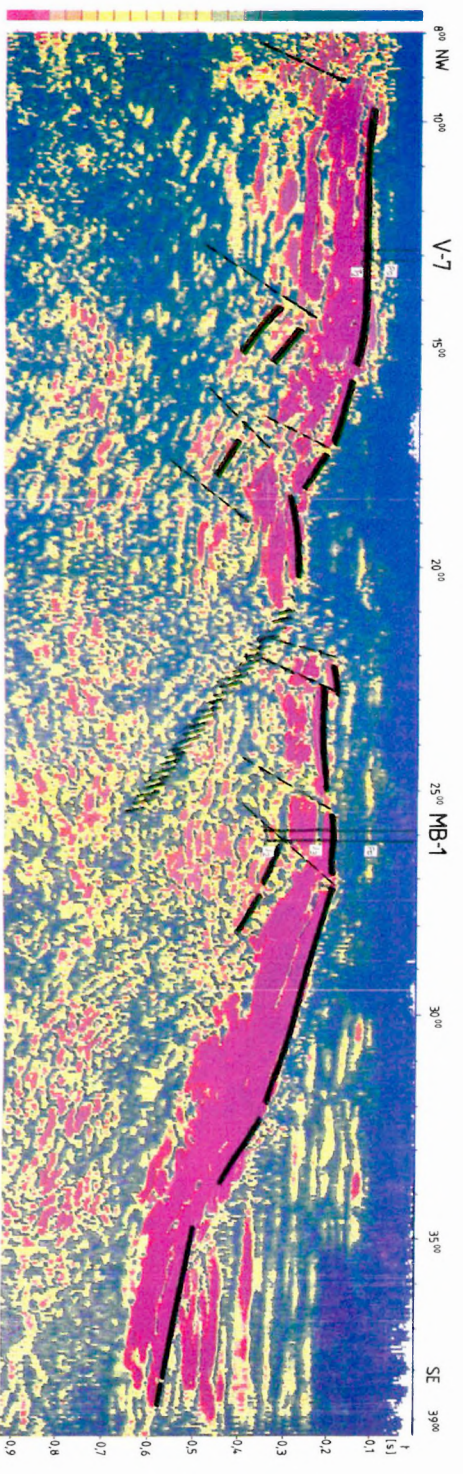
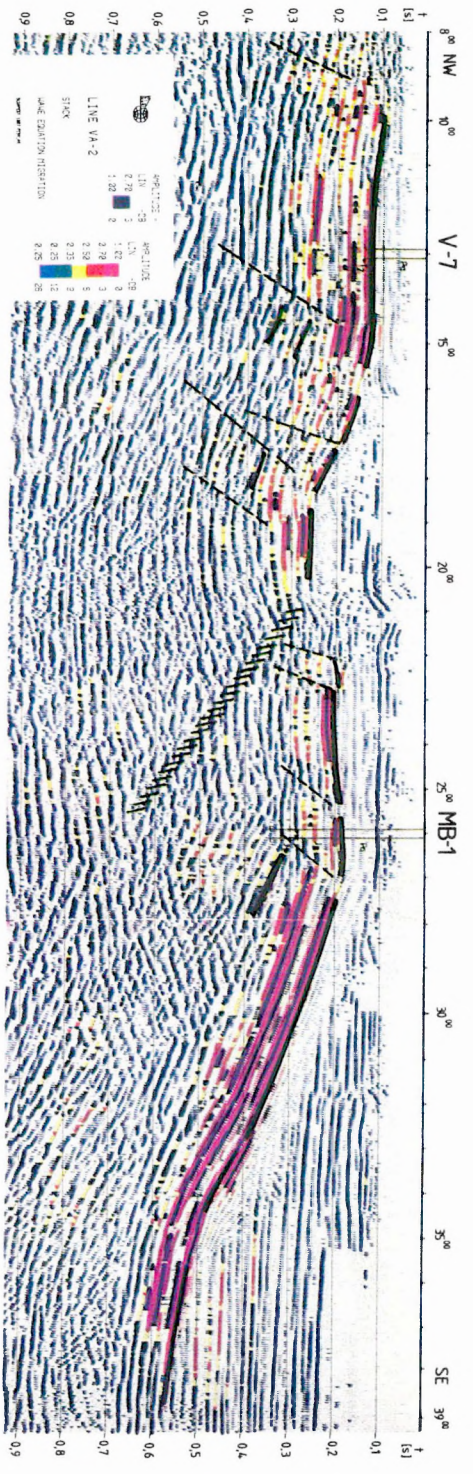

2. ábra. Gravitációs maradék-anomália térkép ($z = 4$), Villányi-hegység
1 — fúrás; 2 — a 3. ábrán közölt szeizmikus szelvény nyomvonala

Fig. 2. Gravity residual anomaly map ($z = 4$), Villány hills
1 — borehole; 2 — location of seismic profile of Fig. 3

Рис. 2. Карта остаточных гравитационных аномалий ($z = 4$) Вилланы-ских гор:

1 — скважина; 2 — профиль сейсморазведки МОВ на рис. 3.

4. ábra. Vá-2 reflexiós szeizmikus időszelvény, pillanatnyi amplitúdómagyság szerinti megjelenítés, Villányi-hegység

Fig. 4. Vá-2 reflection seismic time section, coloured according to instantaneous amplitude — Villány hills

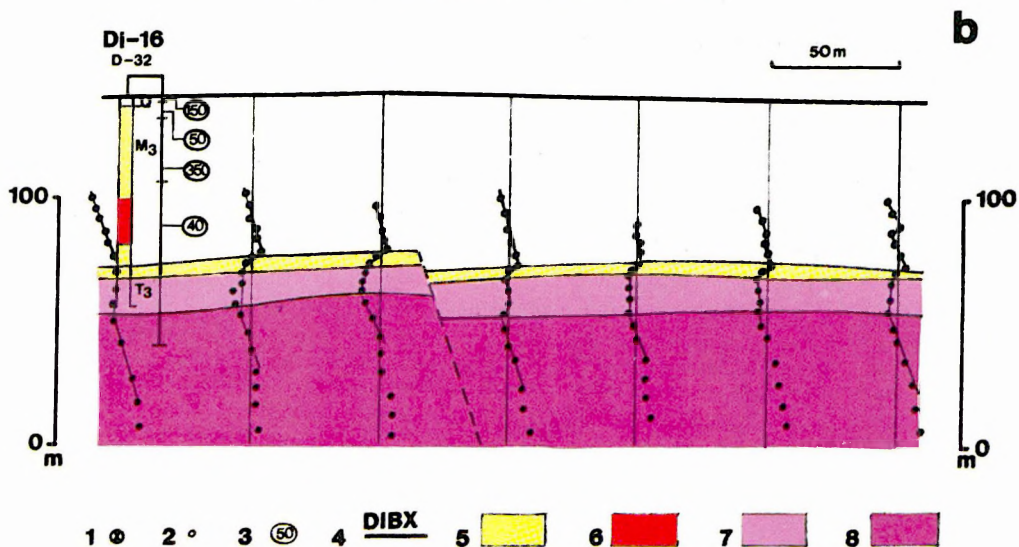
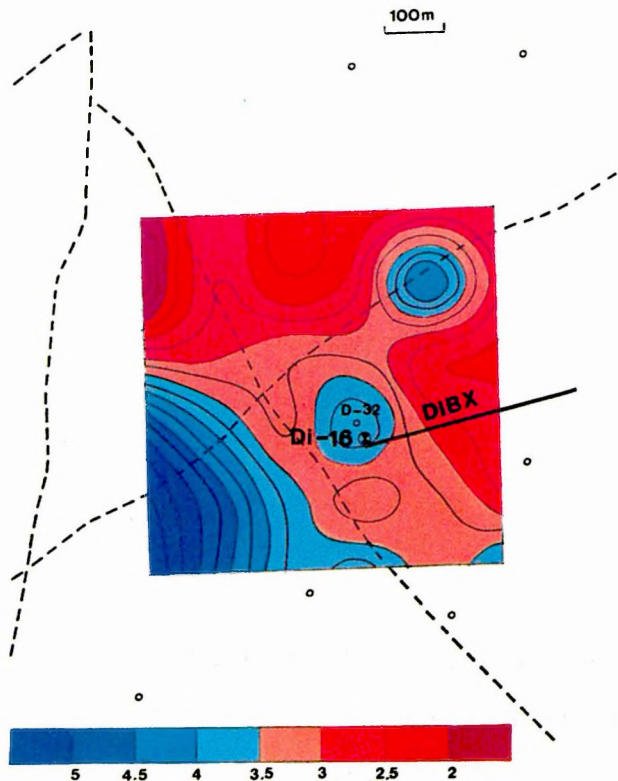
Рис. 4. Временной разрез Vá-2 сейсмозазведки МОВ в раскраске по мгновенным амплитудам, Вилданыьские горы.

3. ábra. Vá-2 reflexiós szeizmikus időszelvény, amplitúdómagyság szerinti színzeti változat, Villányi-hegység

Fig. 3. Vá-2 reflection seismic time section, coloured according to amplitude — Villány hills

Рис. 3. Временной разрез Vá-2 сейсмозазведки МОВ в поамплитудной раскраске, Вилданыьские горы.

5. ábra. Kísérleti bauxit-előkutatás: Bakony-D (Diszel)

a) Potenciáltérkép

b) Maxi-Probe elektromágneses szelvény (DiBx)

1 — fúrás nem ipari értékű bauxittal; 2 — VES; 3 — fajlagos ellenállás Ωm -ben; 4 — Maxi-Probe e.m. szelvény nyomvonala; 5 — szarmata törmelékes összlet; 6 — agyagos bauxit; 7 — porló dolomit; 8 — úde dolomit

Fig. 5. Experimental reconnaissance bauxite exploration: Bakony-South (Diszel)

a) Potential map

b) Maxi-Probe EM section (DiBx)

1 — borehole penetrating bauxite of no industrial value; 2 — VES; 3 — resistivity in Ωm ; 4 — Maxi-Probe profile; 5 — Sarmatian clastic sediments; 6 — clayey bauxite; 7 — weathered dolomite; 8 — fresh dolomite

Рис. 5. Опытные поиски бокситов в Южной Бакони на участке Дисель.

a) Карта потенциалов.

b) Электромагнитный профиль Макси-Проб DiBx:

1 — скважина с некондиционными бокситами; 2 — ВЭС; 3 — удельное сопротивление в ом; 4 — профиль Макси-Проб; 5 — обломочные отложения сарматского яруса; 6 — глинистые бокситы; 7 — рассыпающиеся доломиты; 8 — массивные доломиты.

tott, $\kappa=4$ paraméterű maradék-anomália térképet (2. ábra). A mezozoos alaphegység mélyfúrásokból ismert mélységadatai jól korrelálnak a maradék-anomália térképpel.

1986-ban kezdődött meg a területen a fúrásos kutatás is. Két kutató fúrás (V-7 és MB-1 jelű) mélyült a Villány–Márok–Magyarbóly által határolt térségben. A fúrásokat a Vá-2 reflexiós szeizmikus szelvény mentén két egymástól elkülönülő, pozitív gravitációs anomáliára telepítettük. Mindkét fúrás az előre jelzett mélységben találta meg az aljzatot. Az MB-1 fúrás pannon rétegek alatt felső-, majd középső-jura rétegeket fúrva 714 m-ben, a V-7 fúrás pedig középsőtriász mészkövet érve 184 m-ben állt meg. Bauxit egyik fúrásban sem volt.

A 3. ábrán a Vá-2 reflexiós szeizmikus szelvény amplitúdónagyság szerint színezett változata látható. A mezozoos felszín jól reflektáló felületként jelentkezett a szelvényen. Az aljzaton belüli szerkezeti elemekre vonatkozó további hasznos információk nyerése érdekében előállítottuk az időszelvény Hilbert-transzformált változatát is. A 4. ábrán az ebből számított pillanatnyi amplitúdó szelvényt mutatjuk be. A szelvény közepén látható, kis pillanatnyi amplitúdójú, DDK-i dőlésirányú zónát a jura és triász mészkőtömegek érintkezési zónájaként értelmeztük.

b) Bauxit előkutatás a Dunántúli-középhegységben

*Bakony-D**

A terület bauxit előkutatása a VII. ötéves terv programjai között szerepel. A konkrét kutatási programot 1987-ben készítjük el, ennek megalapozásához négy kiválasztott részterületen végeztünk módszertani kísérleti méréseket 1986-ban, amelyek alapján hat paraméterfúrás mélyült. Ezek közül egy nem ipari bauxitot, kettő pedig bauxitos agyagot harántolt.

Az 5/a ábrán a diszeli területen mért PM vezetőképesség térképet mutatjuk be. A térkép a triász földolomit medencealjzat DNy-i irányú mélyülését jelzi. A területen mért két Maxi-Probe elektromágneses szelvény közül a közel K-Ny-i irányút mutatjuk be az 5/b ábrán. A PM térkép és a Maxi-Probe szelvények együttes értelmezéséből az következik, hogy a PM vezetőképesség anomáliákat nem a medencealjzat fedőjének vastagság-változása, hanem a fedőösszlet horizontális ellenállásváltozása okozza. A lemélyített fúrás és a Maxi-Probe szondázások összetetéséből azt kaptuk, hogy a földolomit felső 10–15 métere erősen fellazult, porló, s ezért a nagy fajlagos ellenállású medencealjzatot mélyebben kapjuk, a porló dolomit önálló réteggént jelenik meg.

A módszertani mérések legfontosabb tapasztalatai:

---

* Csathó B.

- a medencealjzatot fedő, főként miocén üledékek horizontálisan inhomogének, tehát a gyors térképező eljárások mellett feltétlenül szükséges a mélységmeghatározó geofizikai módszerek alkalmazása is;
- a területen foltokban felsőpannóniai bazalt és bazalttufa várható, ezek lehatárolására mágneses méréseket kell végezni;
- a bauxit, mivel várhatóan agyagos, többszörösen áthalmazott, a környezetéhez képest kis fajlagos ellenállású;
- a medencealjzatot alkotó földolomit felső 10–15 métere sok helyen fella-
zult, ezért a ρ_{∞} szintet többnyire mélyebben kapjuk.

Gyermely*

A területen 1985-ben elkészült a 100×100 méteres gravitációs felmérés, amely megfelelő alapot szolgáltatott a Maxi-Probe elektromágneses frekvencia-szondázási szelvények tervezéséhez. A feladat a Gyermelyi-árok kutatása volt. A szelvények nyomvonalát a különböző gravitációs térképekből kijelölhető szerkezeti irányokra merőlegesen jelöltük ki. A bemutatott Maxi-Probe szelvény fölé felrajzoltuk a Δg és három különböző szűrővel készült maradék-anomália szelvényt (6. ábra). A $\kappa=3$ adja a legjobb korrelációt a Maxi-Probe szelvényvel, minden kimutatott vető látható a maradék-anomália szelvényen is. A másik két szűrővel készült szelvény elmosódottabb képet ad. Ebből feltételezhetjük, hogy a Maxi-Probe szelvényen kijelölt vetők dőlés- és csapásirányának meghatározására a $\kappa=3$ maradék-anomália térkép alkalmas.

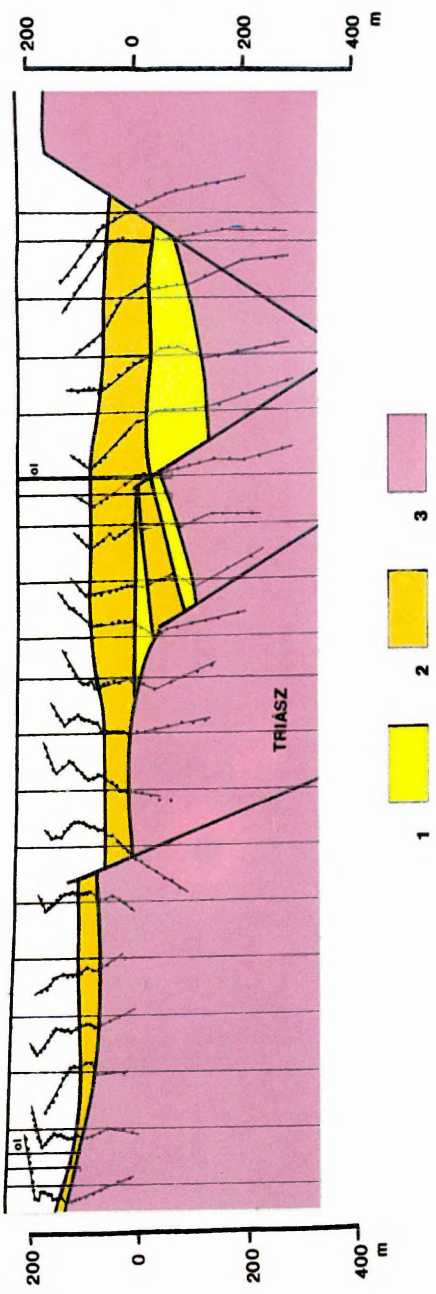
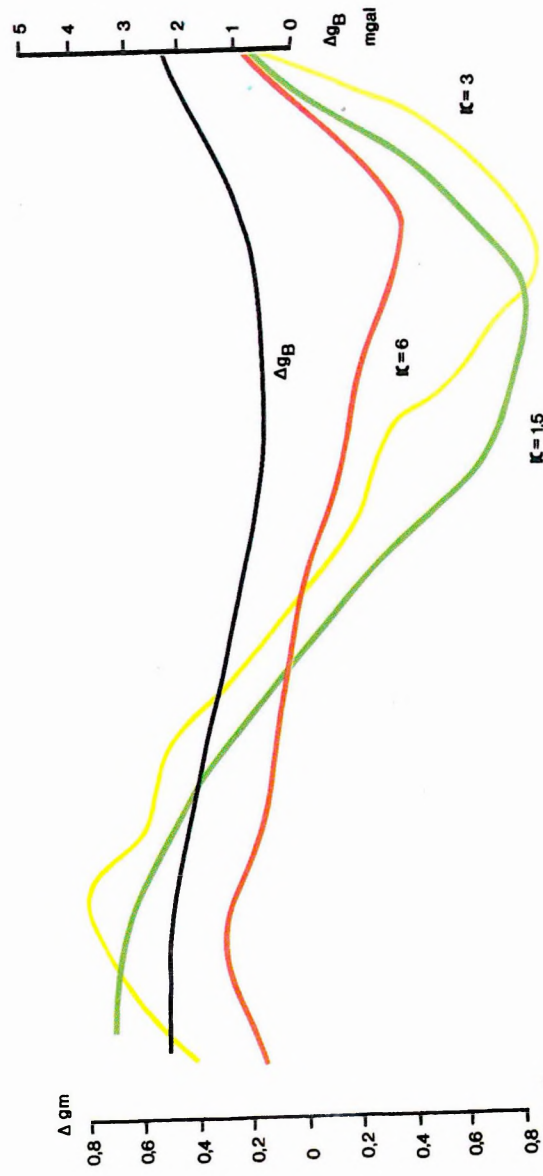
A geofizikai mérések kimutatták, hogy a Gyermelyi-árok aszimmetrikus, Ny-ról K felé haladva vetők mentén fokozatosan mélyül a medencealjzat, majd egy nagy elvetési magasságú vetővel K-en ismét kiemelkedik. Ezt a 6. ábrán látható gravitációs szelvények és a felvetett oldal mélységéhez képest nagy adó–vevő távolsággal végzett elektromágneses szondázások torzulásai is jelzik. A területen eddig mélyített fúrások eocén képződményeket nem harántoltak, s a Maxi-Probe szelvényeken sem találtunk olyan eocénra utaló (vékony nagy fajlagos ellenállású réteg) nyomokat, amelynek a fúrásos kutatása indokolt lenne az előkutatás fázisában.

c) Komplex szén- és bauxit előkutatás a bajna–epöli területen**

A bajna–epöli területen a korábban mélyített fúrások közül több harántolt eocén képződményeket, így a terület eocén szénre és bauxitra egyaránt perspektivikus. A MÁFI és az ELGI 1986-ban összehangolt szén- és bauxitelőkutatást kezdett a területen. Az előkutatás első lépéseként 100×100 méteres hálózatban gravitációs mérést végeztünk a terület fő szerkezeti elemeinek megismerésére és a nagyobb felbontóképességű geofizikai módszerek telepítésére.

* Mészáros I.

** Pataky N., Rezessy G., Farkas I.

6. ábra. Maxi-Probe elektromágneses szelvény (Gyermely)
a gravitációs Bouguer- és maradék-anomália görbékkel

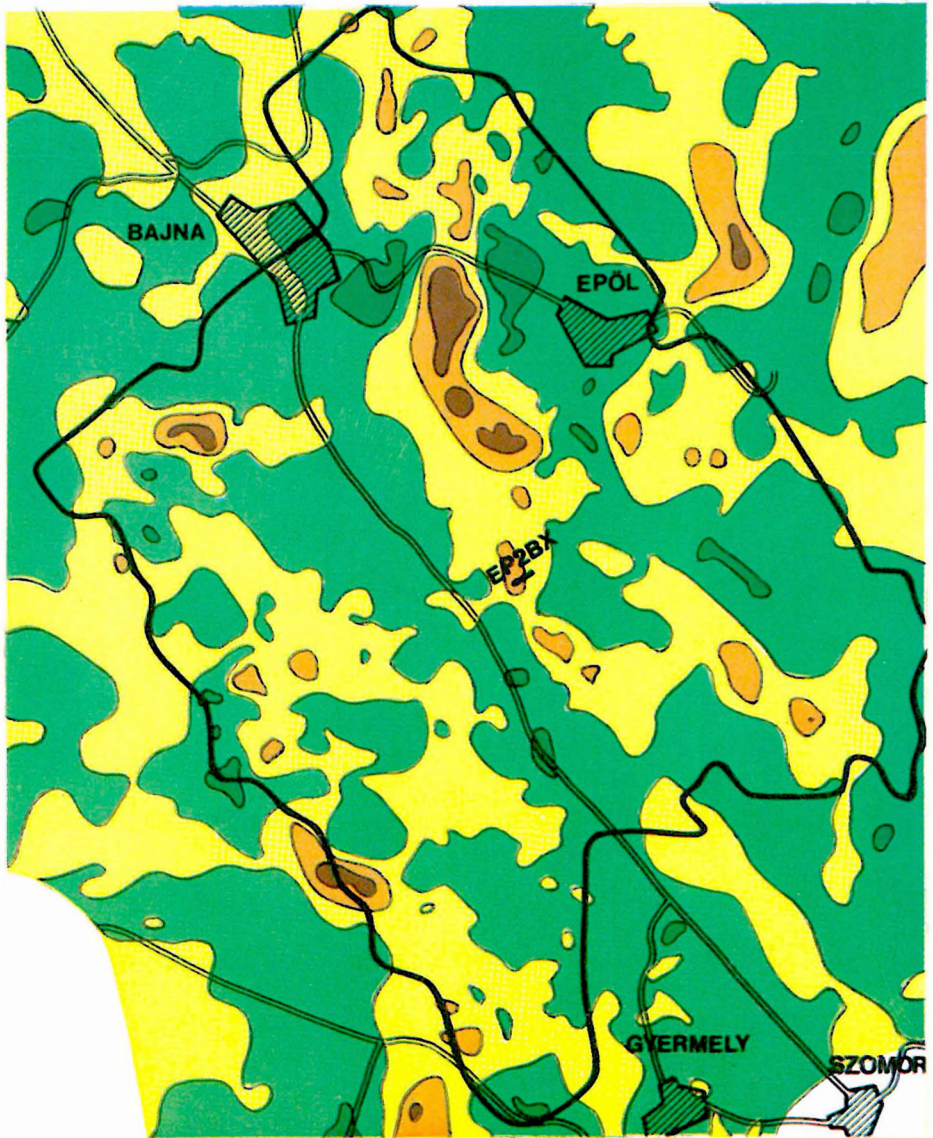
1 — oligocén agyag, agyagmárga; 2 — meszes homokos kifejlődésű oligocén; 3 — triász földolomit

Fig. 6. Maxi-Probe EM section with gravity Bouguer- and residual anomaly profiles (Gyermely)

1 — Oligocene clay, clayey marl; 2 — Oligocene of calcareous-sandy facies; 3 — Triassic dolomite

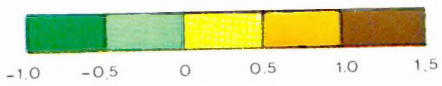
Рис. 6. Электромагнитный профиль Макси-Проб по участку Дьермей с кривыми Буге и остаточных гравитационных аномалий:

1 — глины и глинистые мергели олигоцена; 2 — олигоцен в мергелисто-песчанистой фации; 3 — главный доломит триаса.

0 1km

1 EP2BX

7. ábra. Gravitációs maradék-anomália térkép ($n = 3$), Bajna–Erdő
1 — Maxi-Probe szelvény

Fig. 7. Gravity residual anomaly map ($n = 3$), Bajna–Erdő
1 — Maxi-Probe EM profile

Рис. 7. Карта остаточных гравитационных аномалий ($n = 3$) по участку
Байна–Эпель :
1 — профиль Макси-Проб.

0 1km

1

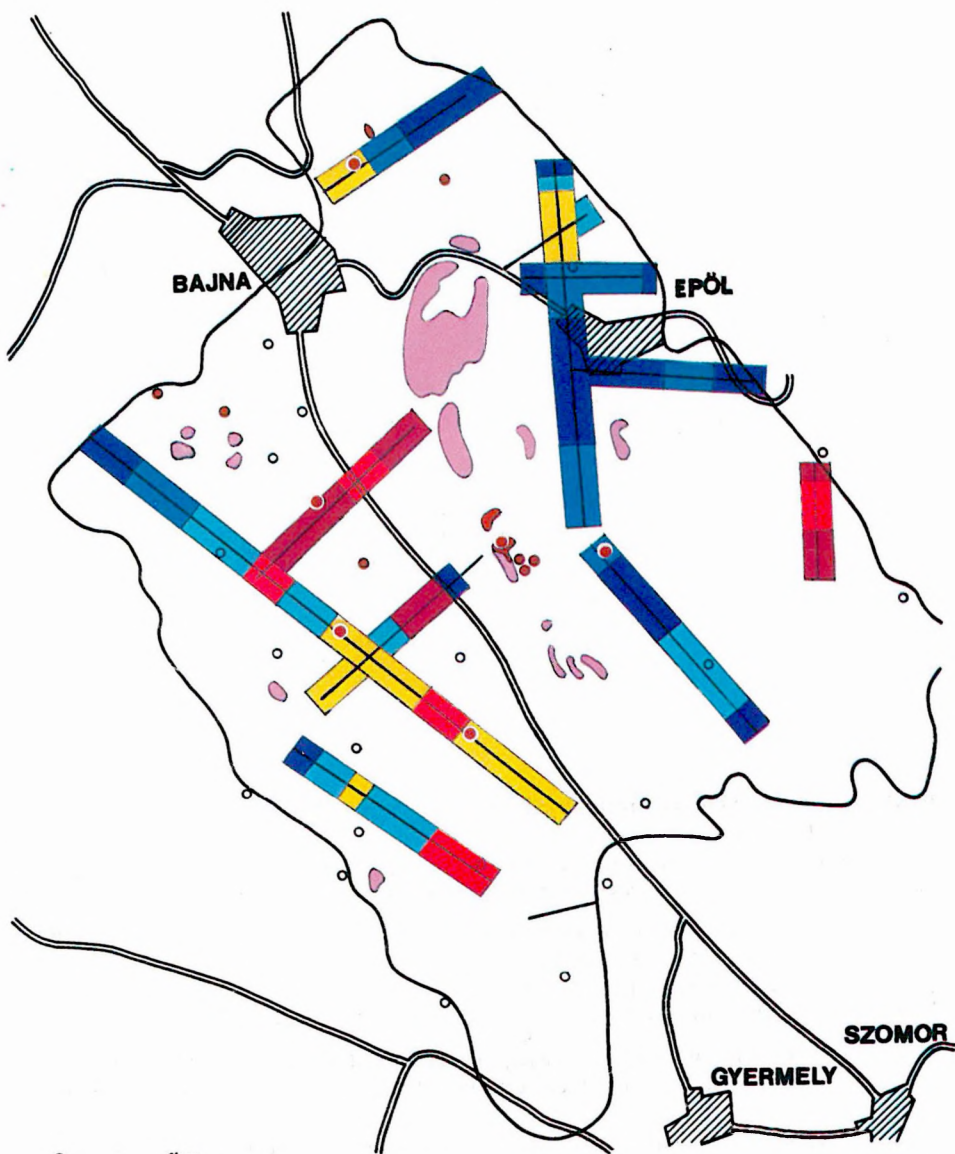
2 EP2BX

8. ábra. A triász időszaki medencealjzat gravitációs optimalizációval számított mélységtérképe (felszíntől), Bajna–Eööl
1 — felsőtriász képződmények a felszínen; 2 — Maxi-Probe szelvény

Fig. 8. Contour map of Triassic basement, computed by gravity optimization, Bajna–Eööl
1 — Upper Triassic on the surface; 2 — Maxi-Probe EM profile

Рис. 8. Карта глубин залегания триасового фундамента участка Байна–Эпёль, рассчитанная по данным оптимализации данных гравиразведки:
1 — верхнетриасовые образования на поверхности; 2 — профиль Макси-Проб.

0 1km

1 2 3 4 5

50 30 0 -30 -50 m

9. ábra. A gravitációs optimalizált mélységtérkép eltérése a referencia adatoktól, Bajna-Epöl

1 — triász a felszínen; 2 — eocén a felszínen; 3 — eocént harántoló fúrás; 4 — eocént nem harántoló fúrás; 5 — 1975. évi szeizmikus refrakciós szelvény nyomvonala

Fig. 9. Difference between depths obtained by gravity optimization and reference data, Bajna-Epöl

1 — Upper Triassic on the surface; 2 — Eocene on the surface; 3 — borehole penetrating Eocene; 4 — borehole without Eocene; 5 — refraction seismic profile (1975)

Рис. 9. Отклонения карты глубин по данным оптимализации данных гравиразведки участка Байна-Эпёль от фактических данных по глубинам.

1 — триасовые отложения на поверхности; 2 — эоценовые отложения на поверхности; 3 — скважина с эоценовыми отложениями; 4 — скважина без эоценовых отложений; 5 — профиль сейсморазведки МПВ 1975 года.

A 7. ábrán a $\alpha=3$ szűrővel készült maradék-anomália térkép látható. Ha egy kutatási területen fúrási vagy szeizmikus adatokból több ponton ismerjük a nagy sűrűségű medencealjzat mélységét, akkor a Bouguer- és a maradék-anomália térképek alkalmas kombinációja segítségével olyan mélységtérképet szerkeszthetünk, amely optimálisan illeszkedik a kiinduló mélységadatokhoz. A pontszerű mélységadatok és a hozzájuk tartozó gravitációs anomália értékek segítségével egy mélységfüggvényt határozunk meg, s ezzel a mélységfüggvény-nyel számolunk az egész területen. Ezzel az eljárással kaptuk a 8. ábrán bemutatott mélységtérképet. A mélységfüggvény korrekt alkalmazhatóságának feltétele, hogy a kutatási területen a medencealjzat fölötti üledék sűrűsége állandó legyen. Ez a feltétel esetünkben nem teljesül, mivel a medencealjzat mélységének nagymértékű változásait rétegtérfoglalások és fáciesváltozások követik a fedőben, ami sűrűségváltozással is jár.

Feltételeztük, hogy ha térképen ábrázoljuk (9. ábra) a számított és bemenő mélységadatok különbségét a bemenő mélységadatok helyén, akkor következtetni lehet a fedőösszlet sűrűségváltozására. Például a bauxit- és szénkutatás számára nagyon fontos mészköves kifejlődésű eocén összlet megjelenése a fedőben sűrűségnövekedést okoz, s ezáltal a számított érték kisebb a szeizmikus szelvényekből kapott mélységnél. A megszerkesztett eltéréstérkép és az eocén képződmények elterjedésére vonatkozó jelenlegi ismereteink között azonban nincs meg a várt egyezés. Tekintettel arra, hogy ezt a számítási eljárást korábban nagyobb mélységű medencék kutatásánál alkalmaztuk, a jellemző gecesei aszimmetrikus árkos-sasbércecs, kibúvásos felépítésre modellvizsgálatokat végzünk. Ezek eredményeit a terület tovább kutatásánál fel fogjuk használni.

A területen néhány paraméterfúrást is mélyítettek, amelyek közül egy jó minőségű barnaköszent és sűrű barnaköszent harántolt sekély mélységben. A fúráson keresztül dőlésirányban mért Maxi-Probe szelvény a 10. ábrán látható. A szelvény mentén a triász medencealjzat, az eocén molluszkás márga és az alveolinás mészkő felszínét tudtuk követni. A szentelep dőlése a szelvényen a fúrásban mért dőléssel megegyezően 30° -nak adódott.

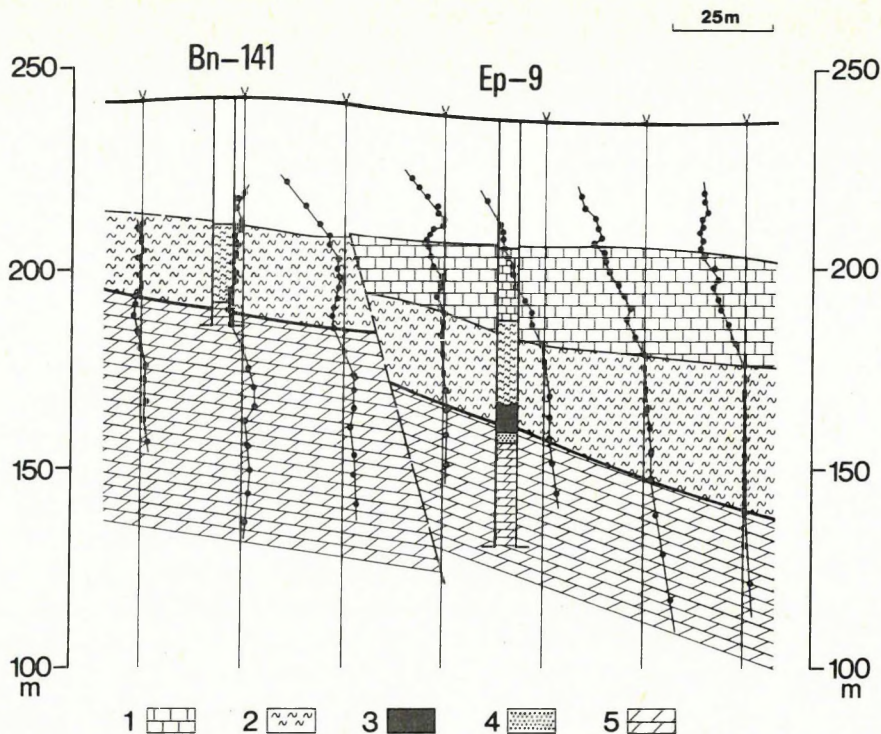
A terület előkutatása 1987-ben folytatódik.

d) A Dunántúli-középhegység eocén barnaköszent előkutatásáról

Mór-É*

A területen az előkutatási fázis első lépéseként a 11. ábrán körülhatárolt területen belül 200×200 m-es hálózatban gravitációs méréseket végeztünk. A mérési hálózat É-on és ÉK-en csatlakozik a Pusztavám–Oroszlány környéki gravitációs mérések 10 állomás/km² pontsűrűséggel felmért területéhez, K-en a medencealjzat kibúvásaihoz, D-en és Ny-on a balinkai bányaterülethez. A

* Hoffer E.

10. ábra. Maxi-Probe elektromágneses szelvény (Ep2x), Bajna–Epöl
 1 — eocén alveolinás mészkő; 2 — eocén molluszkás márga; 3 — széntelep; 4 — bauxit;
 5 — triász dachsteini mészkő

Fig. 10. Maxi-Probe EM frequency sounding section (Ep2x), Bajna–Epöl
 1 — Eocene alveolina limestone; 2 — Eocene mollusk marl; 3 — coal seam; 4 — bauxite;
 5 — Triassic Dachstein limestone

Рис. 10. Электромагнитный профиль Макси-Проб Ep2x по участку Байна–Эпёлъ:

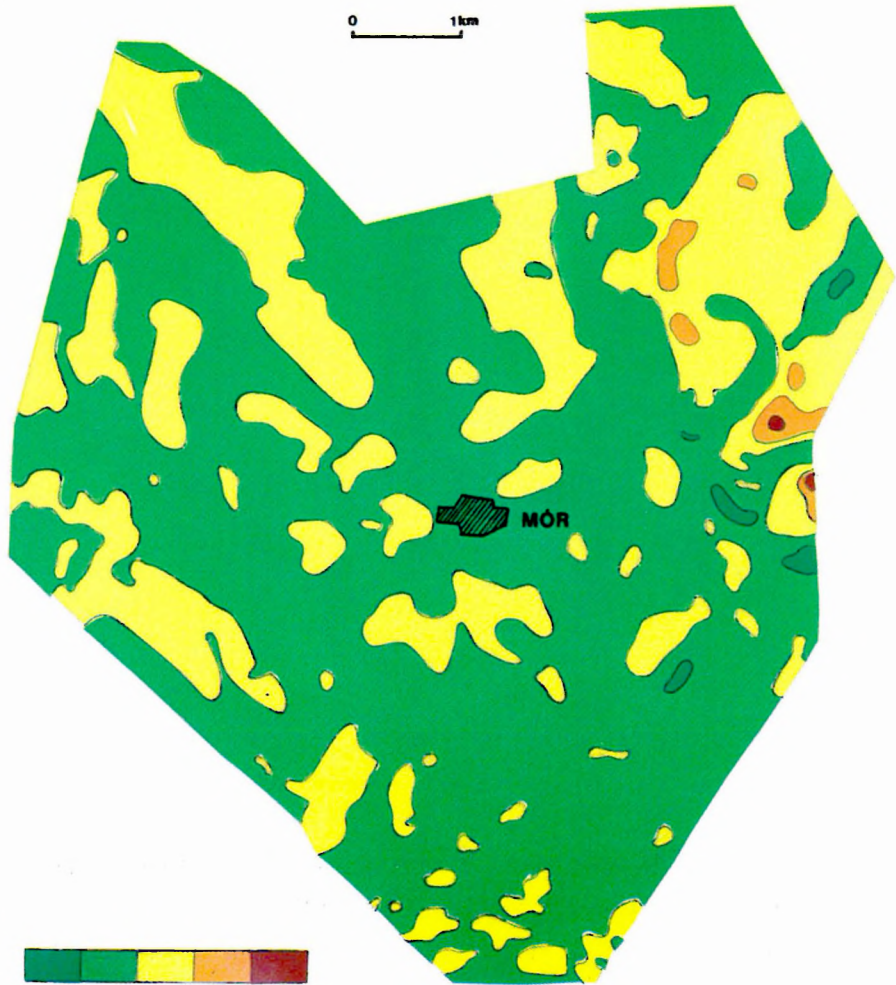
1 — альвеолиновые известняки эоцена; 2 — моллюсковые мергели эоцена; 3 — угольная залежь; 4 — бокситы; 5 — дахштейнский известняк триаса.

mérések eredményeként a gravitációs felmérés 25 állomás/km², ami az előkutatási fázis tervezett fúrási és geofizikai tevékenységének befejezésekor jó közelítésű mélységtérkép szerkesztését teszi lehetővé. A bemutatott maradékanómália térképen jól felismerhetők a Dunántúli-középhegységre jellemző ÉK–DNy, ill. ÉNy–DK-i szerkezeti főirányok, de ezek mellett és ezeket tagolva kisebb szerkezeti egységek is láthatók elsősorban a kutatási terület K-i részén.

Lencsehegy–D**

A reménybéli eocén szénterületen az 1985-ben végzett szeizmikus reflexiós mérések alapján telepített K-24 és K-25 jelű kutatófúrás igazolta a terület

** Gúthy T., Molnár I.

-1.0 0.5 0 0.5 1.0 1.5

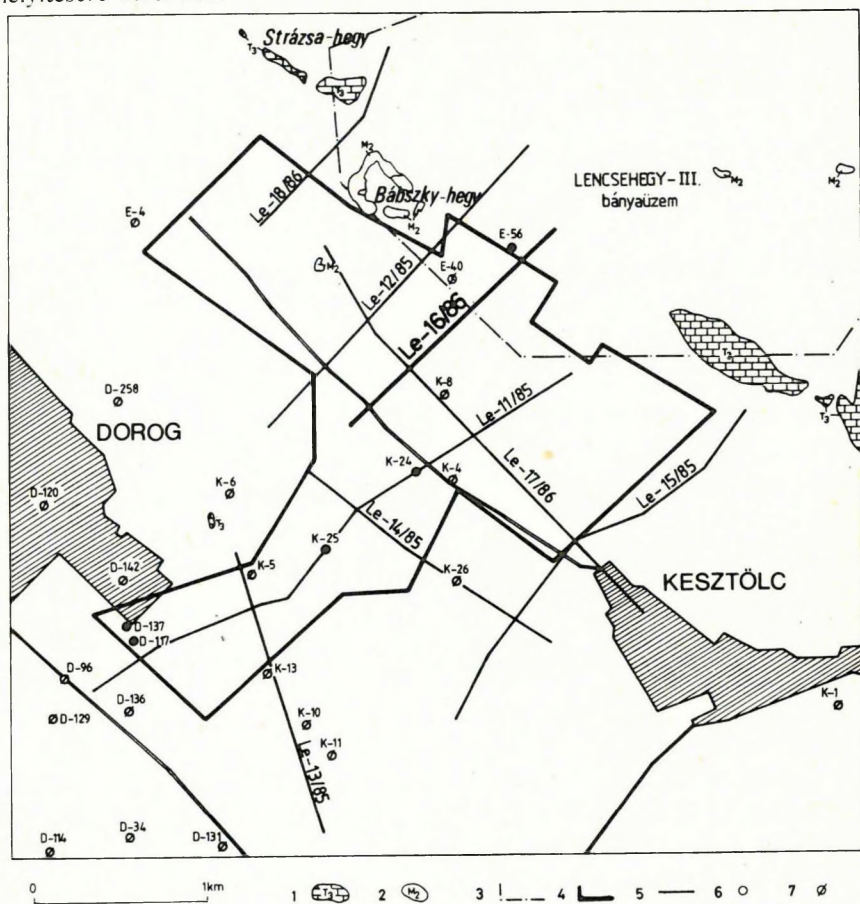
11. ábra. A Mór-É kutatási terület gravitációs maradék-anomália térképe

Fig. 11. Gravity residual anomaly map, Mór-North

Рис. 11. Карта остаточных гравитационных аномалий по участку Мор-Север:

produktivitását (1985. Évi Jelentés). 1986-ban a reflexiók vonalhálózat sűrítésével befejeztük a terület geofizikai előkutatását (12. ábra). A mérési eredmények alapján a széntelep elterjedésének vizsgálatára további kutatófúrások mélyítésére kerül sor.

12. ábra. A Lencsehegy-D területen végzett szeizmikus reflexiók mérések helyszínrajza

1 — triász mészkő; 2 — miocén vulkáni képződmény; 3 — bányahatár; 4 — a kutatási terület határa; 5 — szeizmikus reflexiók vonala; 6 — produktív fúrás; 7 — meddő fúrás

Fig. 12. Location map of seismic reflection survey in the Lencsehegy-South area

1 — Triassic limestone; 2 — Miocene volcanics; 3 — limits of mining activity; 4 — boundary of the study area; 5 — seismic reflection profile; 6 — borehole with coal; 7 — borehole without coal

Рис. 12. План ситуации профилей сейсмозондировки МОВ по участку Ленчехедь-Юг:

1 — известняки триаса; 2 — вулканические образования миоцена; 3 — контур шахтного поля; 4 — контур исследуемой площади; 5 — профиль сейсмозондировки МОВ; 6 — продуктивная скважина; 7 — пустая скважина.

A reflexiók méréseket vibrátor csoportosítással, 18–31 Hz közötti kombinált, 14 s hosszúságú vibrojel alkalmazásával, 10 és 20 m-es geofonközzel, 12-szeres fedéssel végeztük. A mérések egyrészt a Bábszky-hegy–Strázsa-hegy vonalában húzódó, 300–600 m-es fővető és előterének (Le-16/86, Le-18/86), másrészt az erre közel merőlegesen elhelyezkedő gravitációs minimumzóna DNy-i részének (Le-11/B/86) vizsgálatára történtek. Az 1986. évi mérésekből a terület központi részén haladó, a lencsehegyi működő bányüzem és a Lencsehegy–D kutatási terület között levő fővetőt harántoló Le-16/86 szelvényt mutatjuk be (13. ábra). A szelvény elején, 800 m-ig, a harmadidőszaki medencealjzat felszíne egy kisebb vetőtől eltekintve nyugodt településű. A fővető előterében három kisebb amplitúdójú (10–30 m) vető harántolja a triász időszaki és eocén korú képződményeket. A levetett szárnyon az eocén összlet jelenlétét analógia alapján a Le-11/85 szelvényen levő hasonló szerkezeti helyzet és a K-24 fúrás produktivitása miatt valószínűsíthetjük. Az 1100 és 1270 m-es szelvénykarók között elhelyezkedő fővető elvetési magassága számításaink szerint 350 m.

1.1.2 A Kisalföld regionális, komplex geofizikai kutatása*

Az 1982-ben megindított Kisalföld program három mélységtartományra kiterjedő, átnézetes, komplex geofizikai vizsgálatai tervszerűen haladnak. A mérések előrehaladását a 14. ábrán szemléltetjük. Alábbiakban az 1985. évi mérések néhány eredményét adjuk közre.

A) Mélyszerkezeti kutatás

A tellurikus mérések eredményeit — az anizotrópia ellipszisekkel együtt szerkesztett — izoarea térkép szemlélteti (15. ábra). A térkép előállításánál felhasználtuk az ELGI korábbi, valamint az MTA GGKI-nek a Fertőd–Nagycenk vonaltól ÉNy-ra végzett méréseit is. Az izoarea térkép nagy vonalakban a harmadkori medence aljzatának mélységviszonyait tükrözi. Részletektől eltekintve a terület nagy részén jellemző a gravitációs és a tellurikus térképek jó egyezése, azaz itt a medence aljzata nagy sűrűségű és nagy fajlagos ellenállású fedő neogén és pleisztocén összletekhez képest. Ez a megállapítás a Kőszegtől D-re levő kibúvás területén kétségbe vonható, ugyanis az izoarea értékek nem aljzatmélyülést jeleznek; valószínűbb, hogy ott az aljzatképződmények fajlagos ellenállása kisebb, mint a terület más részein.

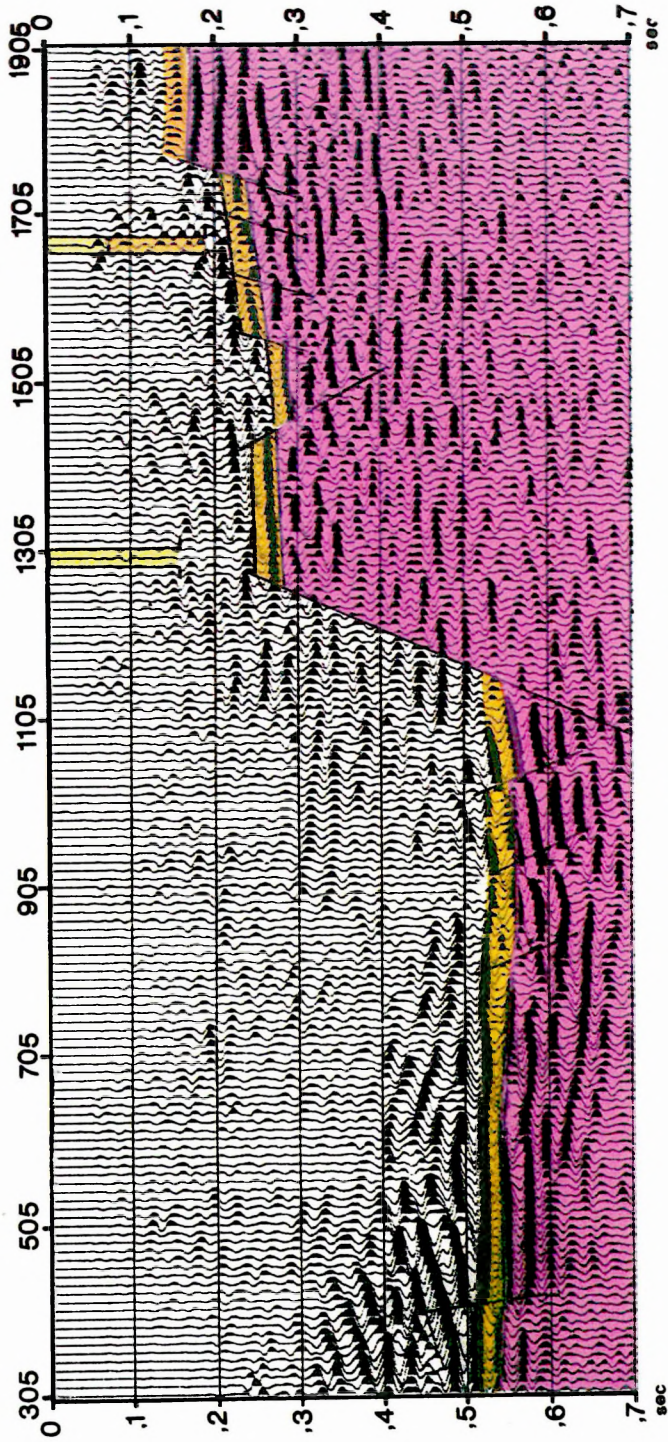
A térképen jól felismerhetők az ÉK–DNy-i, ill. ÉÉK–DDNy-i csapásirányú medencék, ill. aljzatkiemelkedések pásztaí. Így a térkép DK-i sarkában látható relatív maximum az ismert Mihályi-szerkezet része. Ny felé haladva, a térké-

* Dudás J., Fejes I., Hobot J., Nemesi L., Pápa A., Varga G.

200 m

E-40

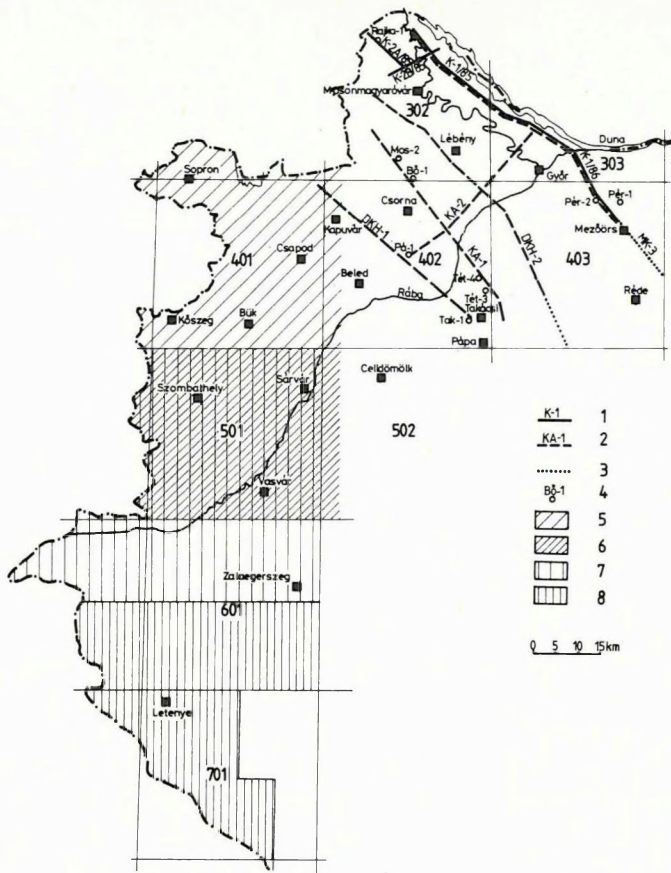
E-56

13. ábra. Le-16/86 migrált reflexiók időszelvénye
1 — oligocén; 2 — eocén; 3 — triász

Fig. 13. Le-16/86 migrated reflection time section
1 — Oligocene; 2 — Eocene; 3 — Triassic

Рис. 13. Временной профиль сейсморазведки МОВ Le-16/86 со смещением:
1 — олигоцен; 2 — эоцен; 3 — триас.

14. ábra. A Kisalföld kutatásának helyszínrajza

1 — szeizmikus szelvények (1985–86); 2 — MT szelvények (1984–85–86); 3 — korábbi szeizmikus és MT szelvények; 4 — jellegzetes fúrás; 5 — tellurikus és VES–GP mérések 1985-ben; 6 — VES–GP mérések 1986-ban; 7 — mérnökgeofizikai vizsgálatok 1985-ben; 8 — mérnökgeofizikai vizsgálatok 1986-ban

Fig. 14. Location map of the integrated geophysical survey in the Danube–Rába lowland

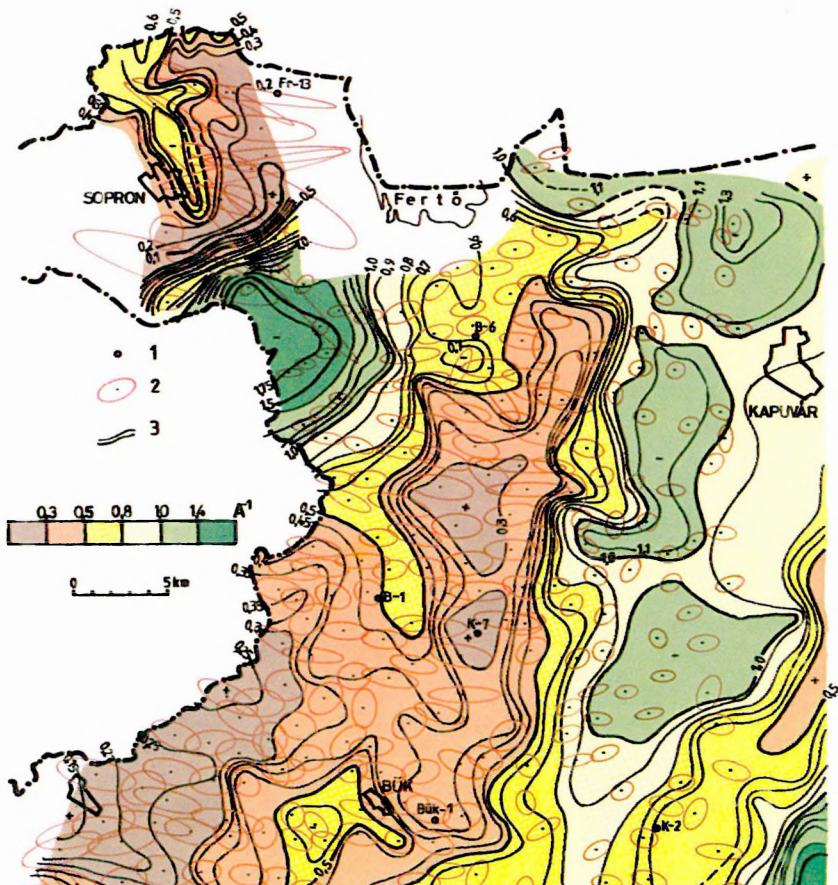
1 — seismic profiles of 1985–86; 2 — magnetotelluric profiles of 1984–86; 3 — earlier seismic and magnetotelluric profiles; 4 — characteristic borehole; 5 — telluric and VES–IP measurements in 1985; 6 — VES–IP measurements in 1986; 7 — engineering geophysical investigation of 1985; 8 — engineering geophysical investigation of 1986

Рис. 14. План ситуации геофизических работ в Малой Венгерской впадине:

1 — профили сейсморазведки за 1985–1986; 2 — профили МТЗ за 1984–1986; 3 — профили сейсморазведки и МТЗ более ранних лет; 4 — характерная скважина; 5 — теллурические измерения и ВЭЗ–ВП 1985 г.; 6 — ВЭЗ–ВП в 1986 г.; 7 — инженерно-геофизические изыскания в 1985 г.; 8 — инженерно-геофизические изыскания в 1986 г.

pen szembetűnő a Csapodi-árok néven ismert 3000–4000 m mélységű süllyedék, majd a térkép legmarkánsabb szerkezeti eleme, a Fertőd–Pinye–Bük-i maximumsor, azaz a fúrásokkal feltárt aljzatkiemelkedés, ill. magasrög-vonulat. Halványabban, de körvonalazható a gravitációs térképekről ismert Csepregi-medence. Egyértelműen jelentkezik az izoarea képben a Kőszeg környéki és a határmenti mezozoos metamorfitek kiemelt helyzetű sora. A térkép ÉNy-i részének leglényegesebb anomáliája a Nagycenki-medence, ahol 2000 m mélységet valószínűsítő area-értékeket találunk. Újszerű ez az eredmény, mert az MK-1 alapszelvényen túlmutatóan az izoarea térkép a medence térbeli kiterjedését is jellemzi, ami a korábbi kiadványokból így nem volt ismeretes. E medencétől ÉNy-i irányban az aljzat egy nagy vetővel felszínközébe kerül. Ezen belül Sopron térségében egy lokális minimum jelzi a Sopronkőhidai-medencét. A kiemelt aljzatú területek peremrészein az anizotrópia ellipszisek nagysága és irányai (merőlegese a gerincekre) érzékeltetik legszemléletesebben a szerkezeti főirányokat.

A *magnetotellurikus szondázások* (MTS) területileg néhány térképlappal lemaradva követik a tellurikus méréseket. A kisalföldi program keretében 1986-ig bezárólag öt MT szelvényt mértünk, amelyek többsége a korábbi alapszelvények — így az MK-1, MK-3, DKH-2, DKH-1 — ÉNy-i meghosszabbításának is tekinthető 14. ábra. A következőkben az MT kiértékelés eredményét mutatjuk be a korábbi méréseket is tartalmazó ábrán (16. ábra). A medence geoelektromos felépítése a szelvények alapján azonos: felszínközeli, néhányszor 10 m vastagságú, változó ellenállású rétegsor alatt 1000–3000 m öszsvastagságú, 14–40 Ω m közötti átlagellenállású képződmények vannak (felsőpannóniai), amelyek alatt 2,5–9,0 Ω m-es — MT szempontjából — egynemű öszszlet mutatható ki, ami a nagyobb ellenállású (40–200 Ω m) geoelektromos aljzatig tart. Közös sajátossága a szelvényeknek, hogy azok DK-i végein az aljzaton belül 1–4 Ω m-es jólvezető képződmény jelenik meg. A *geoelektromos aljzat* DK-ről ÉNy-i irányban mélyül, a Rába folyó vonalában minden szelvényben meghaladja a 3000 métert. Legnagyobb mélység a DKH-2 szelvény Lébény körüli szakaszán (7000 m), illetve az 1984. Évi Jelentésben bemutatott MK-3 szelvény Szigetköz D-i szakaszán jelentkezett (9000 m). A geoelektromos aljzat földtani azonosítására csak a kiemelt helyzetű területeken van lehetőség. A mihályi, takácsi, téti, ill. a mosonszentjánosi fúrások rétegsora alapján e területeken a geoelektromos aljzat a feltárt paleozoos képződmények felszínének felel meg. Az ellenállás adatok alapján valószínű, hogy a 30–100 Ω m-es képződmények paleozoos korúak a mélyzónákban is, míg a szelvények DK-i részén a 100 Ω m-es vagy annál nagyobb ellenállású képződmények mezozoosnak értelmezhetők. A medencealjzaton belül a szelvények DK-i szakaszán — a korábbi MK-1 és MK-3 szelvényhez hasonlóan — kimutatható a Dunántúli-középhegység területén ismert jólvezető képződmény, amely a Rába vonalában kiékelődik.

15. ábra. Tellurikus izoarea térkép a 401-es lapról

1 — mélyfúrások; 2 — anizotrópia ellipszisek; 3 — izoarea vonalak

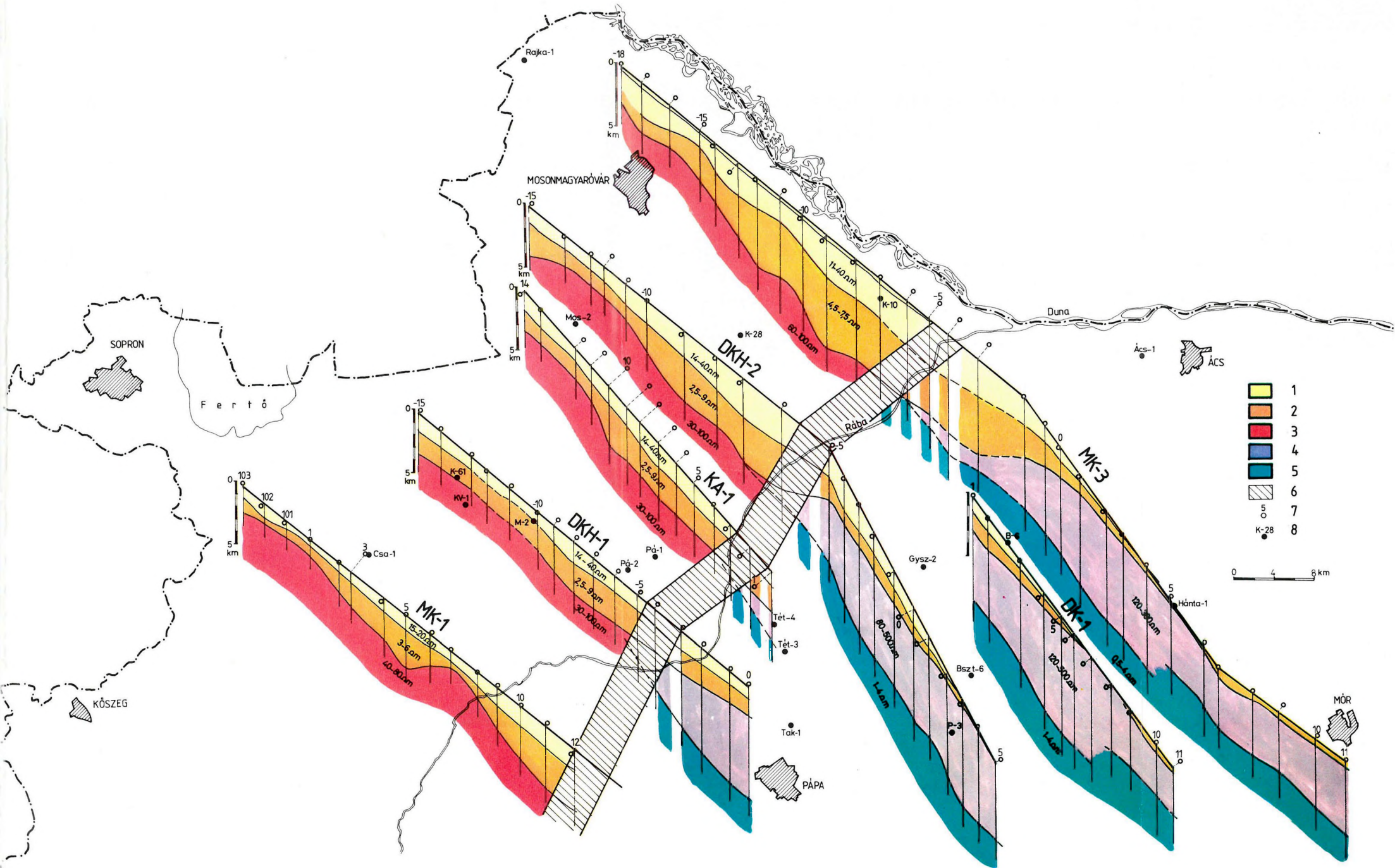
Fig. 15. Telluric isoarea map of sheet 401

1 — borehole; 2 — anisotropy ellipses; 3 — isoarea isolines

Рис. 15. Карта теллурических изоареалов по листу 401:

1 — скважина; 2 — эллипс анизотронии; 3 — линии изоареалов.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

0 4 8 km

SOPRON

Fertő

MOSONMAGYARÓVÁR

Ács-1
ÁCS

KŐSZEG

PÁPA

MÓR

MK-1

DKH-1

KA-1

DKH-2

MK-3

DK-1

Rajka-1

-18
0

5 km

-15

-15
0

5 km

14

Mos-2

-10

K-28

11-40 am

1,5-7,5 am

K-10

-5

Duna

Ács-1

ÁCS

-15
0

5 km

K-61

KV-1

M-2

-10

DKH-1

11-40 am

2,5-9 am

30-100 am

11-40 am

2,5-9 am

30-100 am

Pá-2

Pá-1

-5

DKH-2

11-40 am

1,5-7,5 am

60-100 am

Rába

-2,5

Gysz-2

0

MK-3

11-40 am

120-300 am

0

DK-1

11-40 am

120-300 am

5

Hánta-1

0

0

103

102

101

1

5

15-20 am

3-6 am

40-80 am

3

Csa-1

5

MK-1

15-20 am

3-6 am

40-80 am

10

DKH-1

11-40 am

2,5-9 am

30-100 am

12

DKH-2

11-40 am

1,5-7,5 am

60-100 am

0

DK-1

11-40 am

120-300 am

5

DK-1

11-40 am

120-300 am

10

DK-1

11-40 am

120-300 am

11

DK-1

11-40 am

10

DK-1

11

16. ábra. A Kisalföld magnetotellurikus szelvényei

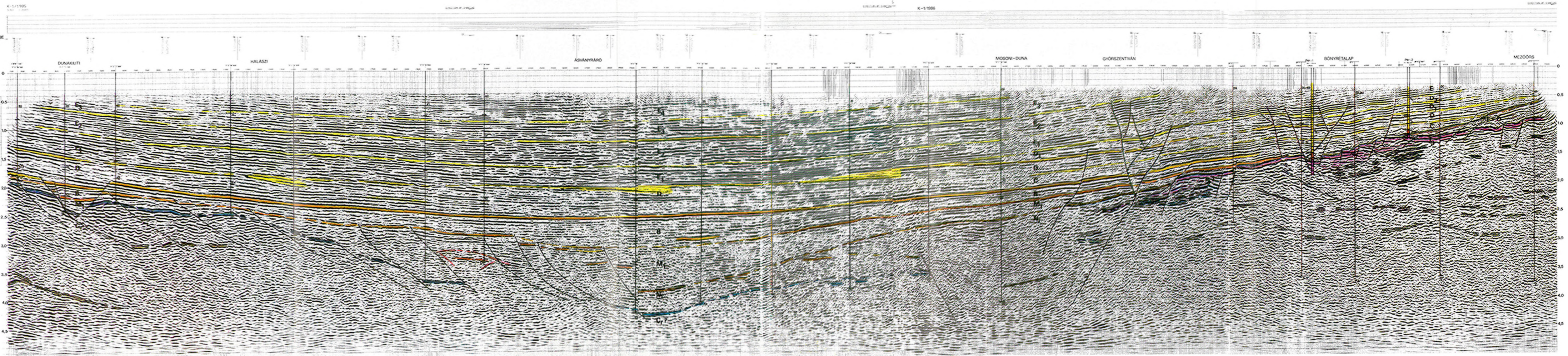
1 — pleisztocén, felsőpannon; 2 — alsópannon, miocén; 3 — paleozoos aljzat; 4 — mezozoos aljzat; 5 — jólvezető képződmény; 6 — Rába-vonal; 7 — MTS mérési pont; 8 — mélyfúrás

Fig. 16. Magnetotelluric profiles of the Danube-Rába lowland

1 — Pleistocene, Upper Pannonian; 2 — Lower Pannonian, Miocene; 3 — Palaeozoic basement; 4 — Mesozoic basement; 5 — conductive layer; 6 — Rába line; 7 — MT sounding; 8 — borehole

Рис. 16. Профили МТЗ по Малой Венгерской впадине:

1 — плейстоцен и верхний паннон; 2 — нижний паннон и миоцен; 3 — палеозойский фундамент; 4 — мезозойский фундамент; 5 — проводящее тело; 6 — линия Рабы; 7 — точка МТЗ; 8 — скважина.

Jelmagyarázat

- 1 Cr
- 2 T₃
- 3 Ni
- 4 E-O
- 5 M₁
- 6 B, C, D
- 7 D₁, D₂, E₁, E₂, E₃, E₄
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

17. ábra. K-1/85-86 migrált reflexiók időszelvény

1 — intruzív test; 2 — Alpitípusú egység képződményei; 3 — Bakony-típusú egység képződményei; 4 — alizatban korrelált reflexiók; 5 — ismeretlen korú medenceüledék; 6 — paleogén képződmények; 7 — pannonnal idősebb képződmények; 8 — alsópannon szeizmikus egységek; 9 — felsőpannon szeizmikus egységek; 10 — diszkordancia; 11 — vető; 12 — feltételezett vető; 13 — rákélődés; 14 — magnetotellurikus mérési pont; 15 — magnetotellurikus kutatófelület és fajlagos ellenállás (Ωm)

Fig. 17. K-1/85-86 migrated reflection time section

1 — intrusive body; 2 — formations belonging to the Alpien unit; 3 — formations belonging to the Bakony unit; 4 — reflections from the basement; 5 — basin filling of unknown age; 6 — Palaeogene; 7 — Miocene, older than Pannonian; 8 — seismic sequences of Lower Pannonian; 9 — seismic sequences of Upper Pannonian; 10 — discordance; 11 — fault; 12 — presumed fault; 13 — onlap; 14 — magnetotelluric station; 15 — magnetotelluric horizon with resistivity in Ωm

Рис. 17. Временной разрез сейсморазведки МОВ К-1/85-86 со сменением:

1 — интрузивное тело; 2 — образования Альпийской единицы; 3 — образования Баконьской единицы; 4 — скоррелированные отражения внутри фундамента; 5 — отложения неизвестного возраста в составе чехла; 6 — палеогеновые образования; 7 — допаннонские образования; 8 — нижнепаннонские сейсмические единицы; 9 — верхнепаннонские сейсмические единицы; 10 — несогласие; 11 — сброс; 12 — предполагаемый сброс; 13 — выкликивание горизонта; 14 — точка МТЗ; 15 — граница по МТЗ и удельное сопротивление в ом.

A medencealjzatra települő kisellenállású (2,5–9,0 Ωm) képződmény geoelektromosan egynemű összletként jelentkezik. Néhány nagyobb mélységű területi fúrás (Bősárkány, Pásztori) alapján földtanilag ez az összlet tartalmazza az alsópannont, és ahol van, ott miocén képződményeket is, amelyeknek a különböző földtani kor ellenére hasonló az elektromos vezetőképességük. Ezen összlethez tartozó MT görbeágakon határozott irányfüggés figyelhető meg, amely olyan regionális szerkezeti határt jelent, ami csak a közeljövőben alkalmazásba vehető, kétdimenziós MT modellszámítással határozható meg.

Szeizmikus reflexiós szelvény harántoltuk a Kisalföld medencéjének legmélyebb részét, a Kis-Kárpátok DK-i előterétől a Szigetköz hosszengelyében a Dunántúli-középhegység ÉNy-i pereméig (14. ábra). A szeizmikus szelvény nyomvonalával közel azonos az 1984. Évi Jelentésben bemutatott MK-3 földtani alapszelvény ÉNy-i meghosszabbításaként mért magnetotellurikus szelvény, amelynek néhány eredményére a szeizmikus szelvény elemzése kapcsán visszautalunk. A K-1/85–86 reflexiós szelvényben (17. ábra) kimutatott vezérszintek földtani korrelációját a Rajka-1 és a Pér-1, Pér-2 fúrás adatai alapján végeztük. A Rajka-1 fúrásban a neogén medencealjzatot az alsó kelet-alpi takarórendszer soproni kirstályos palaösszlet képződményei alkotják. Az összlet belső tagoltságát jelzi a K-2B/85 és K-1/85–86 szelvény kereszteződésében 3,6–4,1 s-os időtartományban levő reflexiós felület, amelynek valódi dőlésszöge 40–45°, dőlésiránya D-DK-i. A felület a Kis-Kárpátok DK-i előtere felé emelkedik.

A bemutatott szelvény 6 km-es pontja környékén látható relatív aljzatkiemelkedés a mihályi rögvonulat É-i ellaposodó zónájába esik. A szelvény 20–23 km-es szakaszán 6–6,5 km-es mélységben jelöltük a Szigetközben jelentkező 220 nT-ás földmágneses anomália hatójának felszínét. A medencealjzat Ásványrától DK-re, a szelvény 30 km-es pontjában éri el legnagyobb mélységét (8,5–9 km).

Vámosszabadi és Györszentiván között a medencealjzat szeizmikus megjelenésében változás és igen nagy mélységű árok látszik. A változási zóna a 42–49,5 km-es szelvényszakaszra tehető. Ennek DK-i pereméhez kapcsolódva a medenceüledékek legfiatalabb tagozataiba is felnyúló vetők látszanak. A zónát az Alp típusú szerkezeti egység és a Bakony-egység érintkezési helyének tartjuk és a „Rába-vonal”-al azonosítjuk.

Györszentivántól DK-re a neogén medence aljzata normál vetők mentén emelkedik. Az MK-3/—2 és MK-3/—1 magnetotellurikus szondázási pontban a szeizmikus és a magnetotellurikus aljzat nem egyezik, ami a Bakony-egység márgás képződményeinek megjelenésére utalhat. A Bakony ÉNy-i szárnyán elterjedt paleogén összlet a szelvény 63–64 km-es szakasza között a triász földolomit aljzatra ékelődik.

A medenceüledékekben nagy szeizmosztratigráfiai egységek különíthetők el. A neogén összlet — legteljesebb kifejlődésben Ásványrától térségében — az

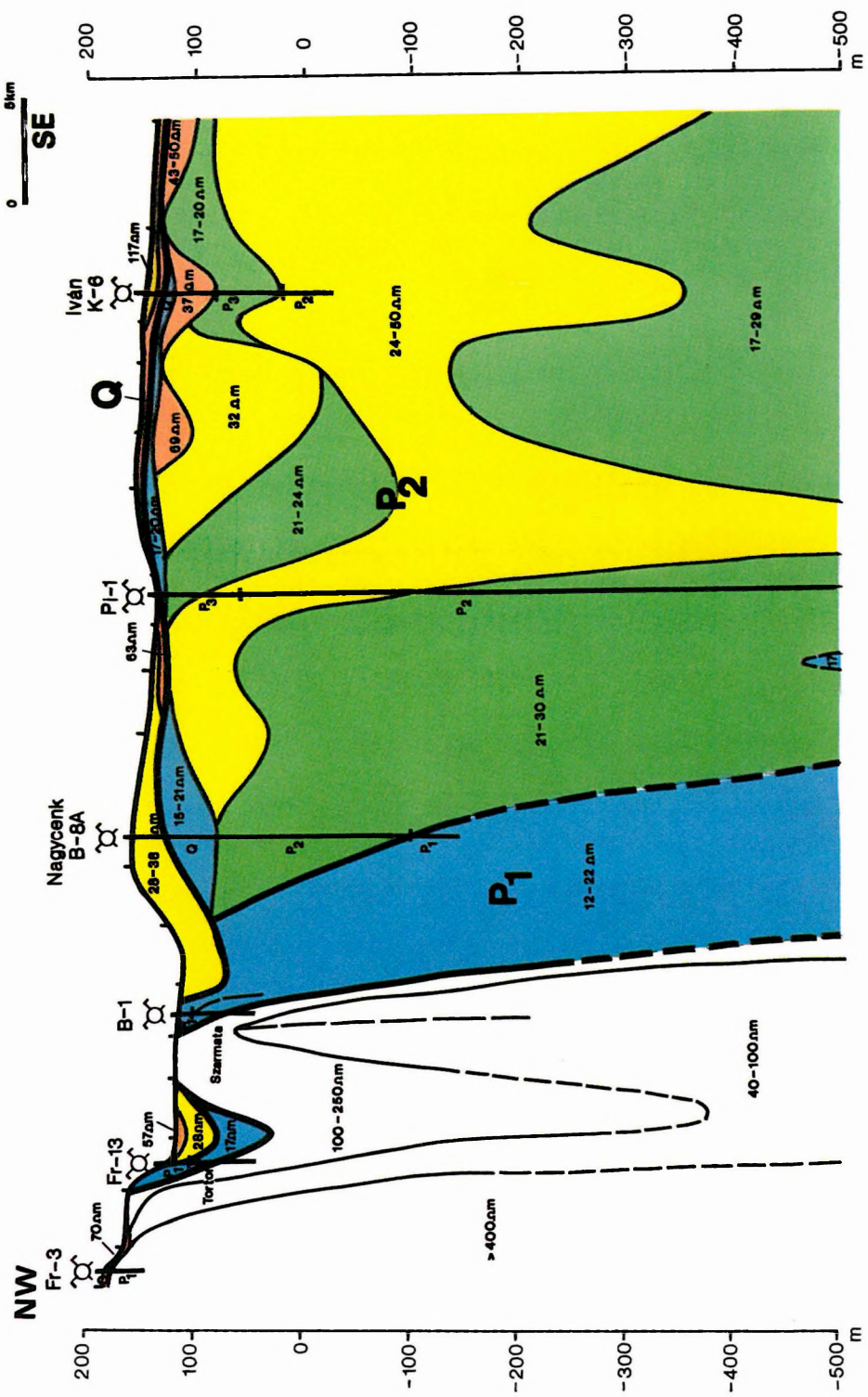
üledékes medence tengelyében jelentkezik. A N_1 egységet miocénnál idősebb medenceüledéknek tartjuk. Legnagyobb vastagságát a neogén medence tengelyétől DK-re éri el. Az összetel kivastagodása korrelációt mutat a Győr körzetében kialakuló tellurikus izoarea anomáliával. A szarmatánál idősebb miocén képződmények (M_1) becsült vastagsága 2300 m. Az elődelta és turbidites sorozat (B, C) vastagsága kb. 1600 m. A delta-lejtő és az előrehaladó deltafront (D) képződményeinek vastagsága 1000 m-re tehető. A D egység jellemző reflexiói az Alpok irányából végbement üledékbehordást jeleznek. A delta síksági fácies, a laguna fácies és a szárazföldi fácies (E) maximális vastagsága ~2800 m. A B–E sorozat mind pannóniai korúnak tételezhető fel. A medence tengelyében a pannóniai üledékek átlagos üledékképződési sebessége — üledéktömörödéssel együtt — 0,4 mm/év értékűnek becsülhető. A jelenlegi kéregmozgásokat vizsgáló mérések Mosonmagyaróvár és Győr között 2 mm/év süllyedési anomáliát jeleznek.

B) Közepes mélységű mérések

A program szerint folytattuk a közepes mélységű — minimum 500 m, maximum 1000 m mélységig terjedő — kutatást kombinált VES–GP módszerrel. A feldolgozás pontosságát számítógép alkalmazása biztosította. A méréseket mesterséges eredetű zavar nem terhelte.

A mért VES–GP görbék a terület nagyobb részén változatos ellenállás-kontrasztú, KHK típusúval jellemezhetők. A pinnyei magasrögön HKQ és HAK, a mihályi kiemelkedésen pedig QHK típusú görbéket mértünk. A 401-es térképlap területén az üledékösszetel a korábbi területektől eltérően több geoelektromos rétegből áll. A bemutatott *geoelektromos rétegszlevény* (18. ábra) alapján a felszíni, felszínközeli rétegszlet területtől függően 1–4 rétegre bontható. A nagyobb rétegszám általában a vízfolyások környezetének mélyebb részein található. Ezek a pleisztocénhez, de részben már a felsőpannonhoz sorolhatók. Az alattuk található — már biztosan — felsőpannoniai rétegszletet általában 3 geoelektromos rétegsor alkotja, amely felépítésében hasonló a Kisalföldön a korábbi években megismerthez, azaz két kis ellenállású rétegsor között egy nagyobb ellenállású, homokban gazdagabb rétegsor van. Ezek közül a két felső a mélyebb zónákban összevontan jelentkezik. A felsőpannoniai összletek Ny felé, a kibúvások körzetében fokozatosan kiékelődnek. A kisebb ellenállású alsópannon csak az aljzat kibúvások környezetében kerül a mérések behatolási mélységének tartományába.

A Soproni-hegység előterében található miocén képződmények kisebb ellenállású tortonaira és nagyobb ellenállású szarmatára bonthatók. Az aljzatot itt a paleozoikum kristályos palái alkotják, amelyek erősen anizotrópok. A Kőszegi-hegység előterében az aljzat kis ellenállású grafitos, palás mezozoos (jura–alsókréta) metamorfítokból áll.

18. ábra. Közepes mélységű geoelektromos szelvény Sopron és Répcelak között

Q — pleisztocén rétegek; P₂, P₃ — felsőpannoniai összlet; P₁ — alsópannoniai összlet; fehér — pannonnál idősebb képződmény

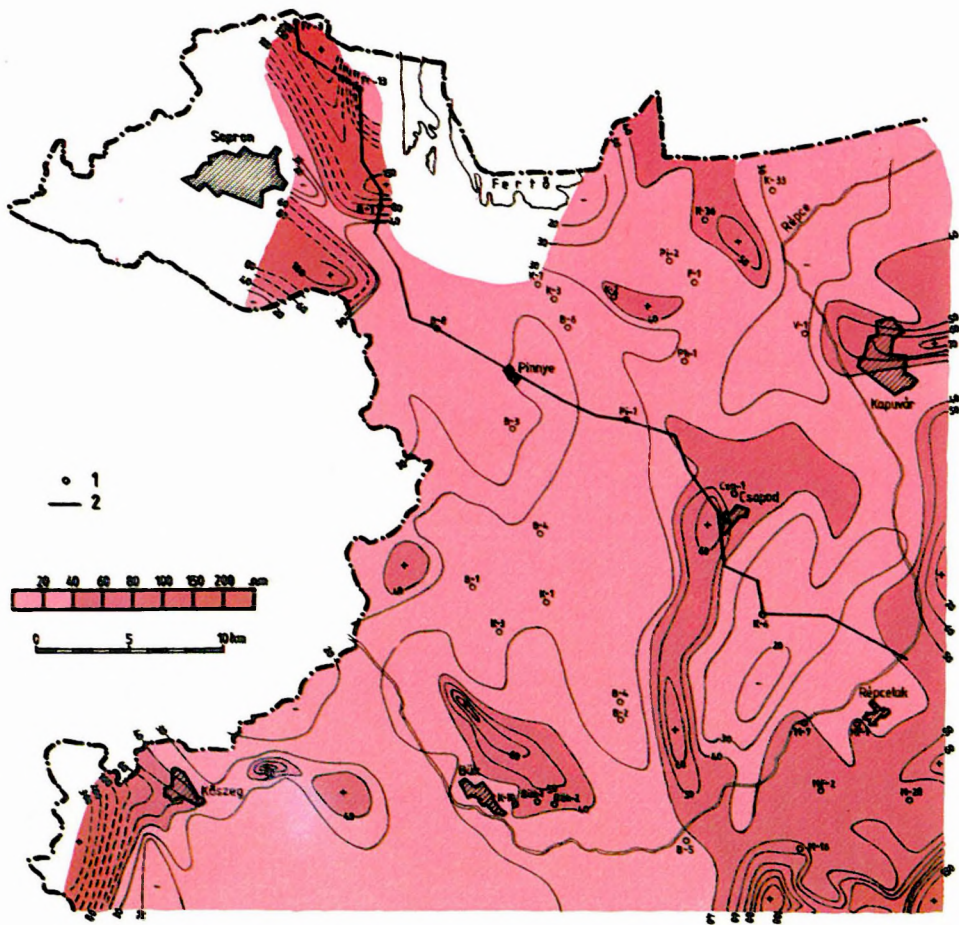
Fig. 18. Geoelectric cross section of the medium depth range, between Sopron and Répcelak

Q — Pleistocene; P₂, P₃ — Upper Pannonian; P₁ — Lower Pannonian; white — older than Pannonian

Рис. 18. Среднеглубинный профиль электроразведки Шопрон–Репцелак:

Q — плейстоцен; P₂, P₃ — верхний паннон; P₁ — нижний паннон; белое — допаннонские образования.

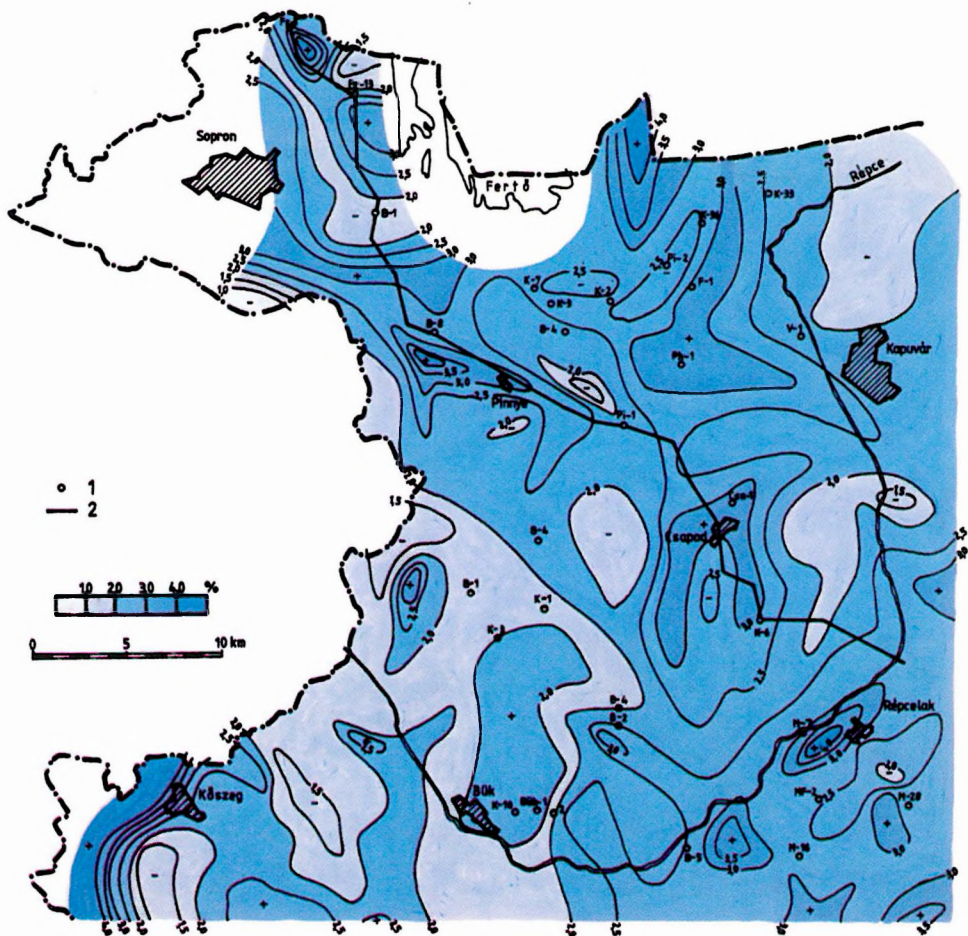

19. ábra. Átlagellenállás térkép 100 m mélységig
1 — mélyfúrás; 2 — geoelektromos szelvény vonala

Fig. 19. Average resistivity up to 100 m depth
1 — borehole; 2 — geoelectric profile

Рис. 19. Карта усредненных сопротивлений до глубины 100 м:
1 — скважина; 2 — линия профиля электроразведки.

20. ábra. Látszólagos polarizálhatóság térkép (AB=400 m)

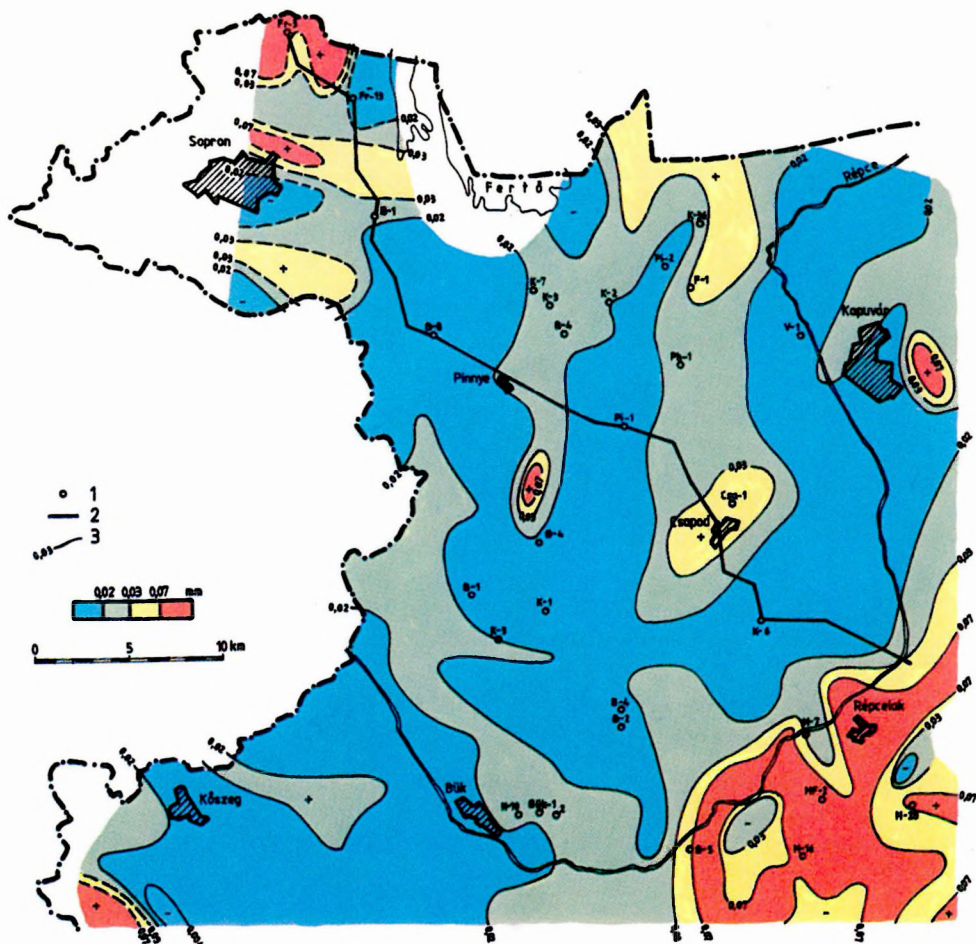
1 — mélyfúrás; 2 — geoelektromos szelvény vonala

Fig. 20. Apparent polarizability (AB=400 m)

1 — borehole; 2 — geoelectric profile

Рис. 20. Карта кажущейся поляризуемости (AB=400 м):

1 — скважина; 2 — линия профиля электроразведки

21. ábra. Litológiai vázlat az 50–100 m közötti összletről

1 — mélyfúrás; 2 — geoelektromos szelvény vonala; 3 — a rétegsorban uralkodó átlagos szemcseátmérő (d)

Fig. 21. Lithological sketch of the depth range of 50–100 m

1 — borehole; 2 — geoelectric profile; 3 — dominant grain size (d)

Рис. 21. Карта-схема литологических особенностей толщи, залегающей в интервале глубин 50–100 м:

1 — скважина; 2 — линия профиля электроразведки; 3 — размер зерен, преобладающий в разрезе.

A pleisztocén–pannon határ a terület nagy részén jól egyezik a szelvényben jelzett geoelektromos réteghatárral, bár meghatározása a pleisztocén jelentéktelen vastagsága (< 15 m) miatt nehezebb, mint a korábbi területeken. Az alsó pannóniai összletek elkülönítése a felső pannóniaitól ellenállásuk miatt bizonytalan. A Kőszegi-hegységnél az aljzat ellenállása alacsony, a pannon összletéhez közel álló. A Soproni-hegység peremén a nagy ellenállású képződményeket jelezzük.

A terület geoelektromos tulajdonságainak változásai a rétegvastagságokkal súlyozott átlagellenállás térképeken tanulmányozhatók. Itt — mint korábbi jelentéseinkben — a 100 m mélységű ellenállástérképet (19. ábra) mutatjuk be. A térképen látható anomáliákat három csoportba soroljuk. Az első a Kőszegi- és a Soproni-hegység térségében van, ahol az anomáliák okozója minden mélységintervallumban az aljzat. A második anomáliásor az országhatártól a Répce mentén (Bük), majd É-i irányban Csapod felé mutat maximális ellenállásértékeket. Valószínűleg az ős-Répce hordaléka okozza. A harmadik maximumvonalat már az előző évi eredményekből ismert Rába-medence durvább szemcseösszetételű rétegeit jelzi.

A GP mérésekből az AB=400 m-es térképet (20. ábra) közöljük, ugyanis e térkép információi állnak közel a 100 m-es mélységekhez. Az anomáliák a terület jelentős részén korrelálnak az ellenállás-anomáliákkal. Értékük közepes (2,0–3,0%), ami erős rétegzettségre utal.

A különböző ellenállás- és polarizálhatóság térképek azonos pontra vonatkozó ρ -P értékeiből — az 1984. Évi Jelentésben ismertetett módszerekkel — litológiai vázlatokat készítettünk, ezekből az 50–100 m közötti összletre szerkesztett változatot (21. ábra) adjuk közre. Ezen 100 m-ig határozottan elkülönülnek az agyagos, a homokos és a kavicsos rétegösszletek területei. A 401. térképlap területén szerkezeti-litológiai alapon három területtípus ismerhető fel:

1. A Kőszegi- és Soproni-hegység és előtere, ahová a litológiai–vízföldtani értékelés nem terjeszthető ki.
2. A ρ és P anomáliák egybeeső sávjai, a közepes és durvább szemcséjű folyóvízi hordalék területei. Ezek részben a mai folyók (Répce, Pospatak, Metőc, Ikva, Rába), részben az ősfolyók mederfeltöltései mentén található, e területeken a vízfeltárás perspektívája a legjobb.
3. A magasrögök (Bük, Pinnye) területén található a finomszemcsés, iszapos-közetlisztes felsőpannon üledékek zónája. Ezek víznyerésre nem kedvezők, az összletek csak jelentéktelen és vékony homokrétegeket tartalmaznak.

Az egyes területtípusok minősítésénél figyelembe kell venni, hogy a vízföldtanilag kedvezőnek ítélt területeken ρ -P korreláció van, ellentétben a Rábvölgy durva szemcséjű üledékeivel, ahol a nagy ellenállásértékek ($> 100 \Omega\text{m}$) alacsonyabb polarizálhatósággal ($< 2\%$) párosulnak.

C) Mérnökgeofizikai szondázások

Terepi vizsgálatok a MÁFI feltárásaival összhangban történtek a helyszínrajzon jelzett területeken, 11,0 m átlagmélységig. A MGSZ szelvények iránya és nyomvonala nagy vonalakban megegyezett a MÁFI sekély fúrásainak szelvényeivel. A vizsgálatok során változatlanul négy adatsort regisztráltunk: az össznyomást, csúcsnyomást, a természetes gamma értékeit és a γ - γ aktivitást. Az egymástól független mérésorozatok lehetővé tették a harántolt rétegek felismerését. A csúcsnyomás a harántolt rétegek szilárdságával, a természetes γ -aktivitás az agyagtartalommal, a γ - γ aktivitás a sűrűséggel függ össze. Az össznyomás kontroll mennyiség.

A számítógéppel (C64) minősített rétegsorokat háromdimenziós gépi diagramokkal ábrázoljuk, s értelmezett adatsorok formájában közvetlenül kerülnek át a MÁFI Kisalföldi Osztályára.

1.1.3 A Balaton-felvidék geofizikai kutatása*

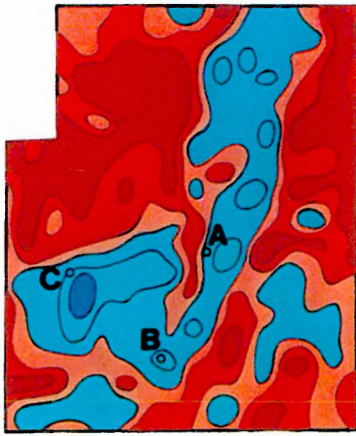
A Magyar Állami Földtani Intézet által készített előkutatási program fő célja az, hogy az alapvető földtani kifejlődési és szerkezeti jellegek feltárása révén, a kutatás mértékétől (részletességétől és módszerétől) függően vizsgálja, ill. tisztázza a különböző ásványi nyersanyagok előfordulásának valószínűségét. Az 1982-ben megkezdett program keretében az ELGI 1986 folyamán is jelentős mennyiségű geofizikai mérést végzett.

A regionális gravitációs és szeizmikus reflexiós munkálatok célja a szerkezeti vonalak és szerkezeti egységek megbízható kijelölésének megoldása. Ehhez a Balaton-felvidék egész területén 1990-ig minimálisan 8 állomás/km² gravitációs mérési pontsűrűséget kell elérni, aminek alapján megszerkeszthető a teljes terület 1:100 000 méretarányú maradék-anomália térképe. Az általános földtani térképezés során felmerülő szerkezetföldtani problémák megoldására, a különböző nyersanyag előfordulások vizsgálatára, a térképező fúrások előkészítésére rendszerint földi mágneses és geoelektromos méréseket végzünk, mint azt a következőkben példákkal is illusztráljuk.

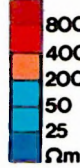
A Keszthelyi-hegység földtani térképezése részeként került sor a csereszegtomaji kaolinos töbrök vizsgálatára. A kaolin fekküjét alkotó földolomitot — amelynek ellenállása nagyobb mint 1000 Ω m — a terület nagy részén csak néhány méter vastag lösz fedi. A kaolin fajlagos ellenállása csupán töredéke a földolomiténak ($< 20 \Omega$ m), így a VLF térképezés a töbrök kimutatásának ideális eszköze (22/a ábra). A látszólagos fajlagos ellenállás minimumai a töbrök helyét jelzik. A fúrások (A, B, C) azt bizonyítják, hogy a töbröket jó

* Bihari D. (MÁFI), Csathó B. (ELGI), Csillag G. (MÁFI), Hoffer E. (ELGI), Schönviszky L. (ELGI).

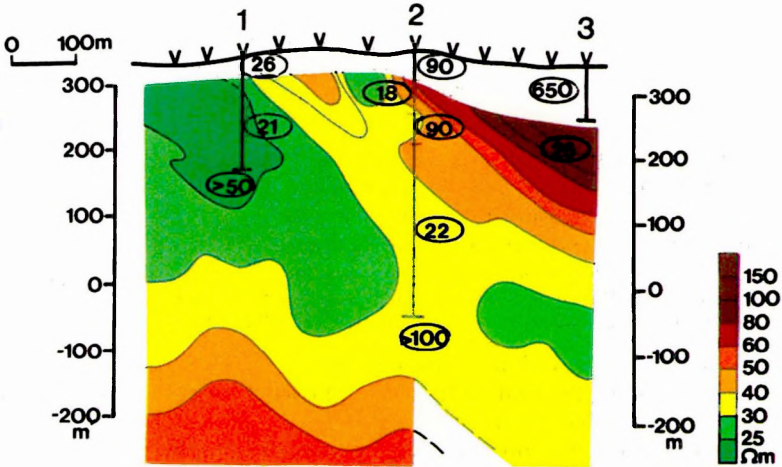
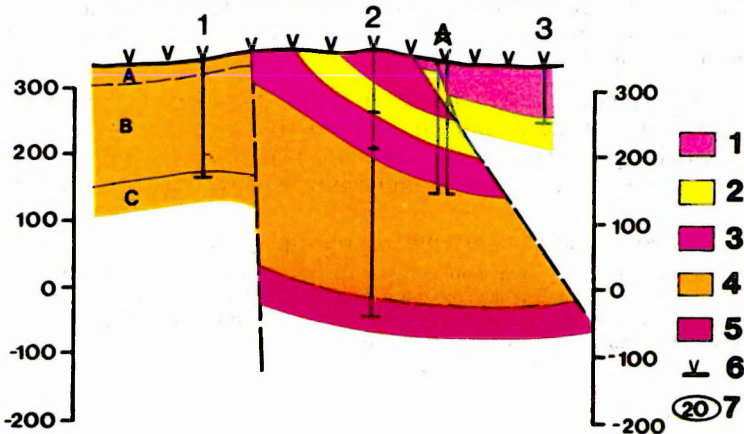

a.

0 200m

b.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7 °A

a.**b.**

22. ábra. Balatonfelvidék — Cserszegtomaj

a) VLF ellenállástérkép

b) Értelmezés a fúrások mélyítése után

1 — dolomit kibúvás a felszíni földtani térképezés szerint; 2 — dolomit felszínközben ($h < 5$ m); 3 — kaolin töbör; 4 — feltételezett kaolin töbör; 5 — kaolin kibúvás a felszíni földtani térképezés szerint; 6 — a dolomit felszíne nagyobb mélységben ($h = 5-10$ m), kaolin töbör nem várható; 7 — fúrás

Fig. 22. Balaton Highlands, Cserszegtomaj

a) VLF resistivity map

b) Interpretation after the boreholes were drilled

1 — dolomite outcrop according to geological mapping; 2 — dolomite near to the surface ($h < 5$ m); 3 — sinkhole filled by kaolin; 4 — presumed sinkhole filled by kaolin; 5 — kaolin outcrop according to geological mapping; 6 — dolomite in a depth of 5–10 m, kaolin not to be expected; 7 — borehole

Рис. 22. Балатонское нагорье, участок Черсегтомай.

a) Карта сопротивлений по VLF.

b) Интерпретация после проходки скважин:

1 — выход доломитов на дневную поверхность, по данным геологической съемки; 2 — доломиты в близповерхностном ($h < 5$ м) залегании; 4 — предполагаемая воронка с каолином; 5 — выход каолина на дневную поверхность, по данным геологической съемки; 6 — поверхность доломитов на глубинах 5–10 м, воронки с каолином маловероятны; 7 — скважина.

23. ábra. Tranziens elektromágneses szelvényezés — Barnag DK

a) Tranziens látszólagos fajlagos ellenállás — látszólagos mélység szelvény, központi hurkos elrendezéssel

b) A tranziens szelvény földtani értelmezése

1 — fődolomit; 2 — sándorhegyi mészkőösszet, márgás kifejlődés; 3 — sándorhegyi mészkőösszet, meszes kifejlődés; 4 — limás-nuculás márga; 5 — austriacumos mészkő; 6 — tranziens szondázás helye; 7 — látszólagos fajlagos ellenállás (Ωm)

Fig. 23. Transient EM profiling — Barnag-SE

a) Transient apparent resistivity—apparent depth cross section, from CIL measurement

b) Geological interpretation of the transient profile

1 — dolomite; 2 — Sándorhegy limestone formation — marl facies; 3 — Sándorhegy limestone formation — calcareous facies; 4 — marl; 5 — limestone; 6 — transient sounding; 7 — apparent resistivity (Ωm)

Рис. 23. Электромагнитное профилирование методом переходных процессов на участке Барнаг-Юго-восток.

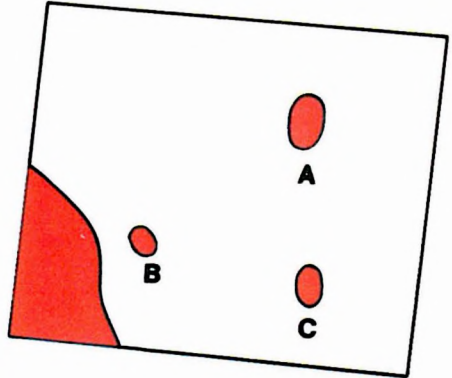
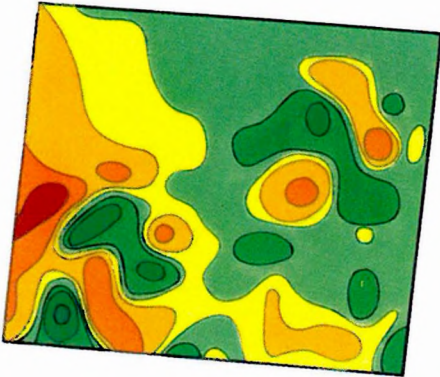
a) Профиль кажущееся удельное переходное сопротивление — кажущаяся глубина, полученный установкой с центральной петлей.

b) Геологическая интерпретация профиля:

1 — главный доломит; 2 — шандорхедьская свита известняков в мергельной фации; 3 — шандорхедьская свита в известняковой фации; 4 — мергели с Lima и Nucula; 5 — австрияковые известняки; 6 — точка зондирования методом переходных процессов; 7 — кажущееся удельное сопротивление в ом.

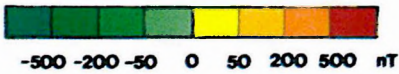
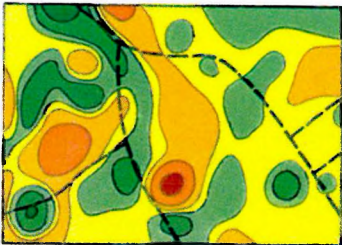
a.

0 100m

b.

0 100m

24. ábra. Földmágneses ΔT -anomália térképek és a felszíni bazalt előfordulások

a) Halagos-hegy

b) Tóti-hegy

I — bazaltkibúvás (felsőpannoniai)

Fig. 24. Geomagnetic ΔT anomaly maps and the basalt outcrops

a) Halagos hill

b) Tóti hill

I — basalt outcrop (Upper Pannonian)

Рис. 24. Карты магнитных аномалий ΔT и выходы базальтов на дневную поверхность:

a) Халагош-хедь;

b) Тоти-хедь;

I — выход верхнепаннонских базальтов.

minőségű kaolin tölti ki. A geofizikai mérések felhasználásával végzett vagyonebecslés szerint a terület összehangolt fúrásos–geofizikai kutatását a jövőben célszerű folytatni (22/b ábra).

A preausztriai medencealjzat belső szerkezetének vizsgálatára jó eszköznek bizonyult a központi hurkos elrendezésű tranziens szondázás. A 23. ábrán bemutatott szelvény a Barnagtól DK-re levő földtani térképezés során kirajzolódott szinklinális szerkezet tengelyére merőleges. A mérések célja a szinklinális magjában a földolomit és a Sándor-hegyi mészkő összlet elkülönítése, és a Sándor-hegyi mészkő fekéjének, az ún. limás–nuculás márga vastagságának meghatározása volt. A szinklinális szerkezet világosan kiténik a látszólagos fajlagos ellenállás–látszólagos mélység szelvényen (23/a ábra). A viszonylag nagy behatolási mélység és jó vertikális felbontóképesség annak is köszönhető, hogy a triász képződményekből álló aljzatot fedő, kis ellenállású talaj vastagsága elhanyagolhatóan kicsi volt. A szondázások mérési adatait görbeillesztéssel értékeltük ki. A 23/b ábrán három, a fő szerkezeti egységekre jellemző görbe kiértékelésének eredményét is feltüntettük. A mérések alapján el lehetett különíteni a Sándor-hegyi mészkő és márga rétegeit, sőt ahol a felső réteg ellenállása kicsi volt (1. szondázási pont), ott a márga összlet különböző fajlagos ellenállású, s így várhatóan különböző minőségű rétegeit (A, B, C) is.

A Balaton-felvidéki bazalt előfordulások földtani térképezésével kapcsolatban földmágneses ΔT méréseket végeztünk. A mérések a változó magnetit-tartalom alapján esetenként lehetővé teszik az egyes üde bazalttípusok és a magnetitmentes bontott vulkanitok, ill. üledékek szétválasztását. Ezenkívül kimutatható az elfedett üde bazaltok elhelyezkedése és kiterjedése is. A Halagos-hegy környékén (24/a ábra) az anomália térkép alapján három területrészt különíthető el. A hegyet alkotó bazalt fő tömegét a térkép DNy-i részén mért 1000 nT-t meghaladó szélső értékű anomáliák jelzik. A földtani térképezés egy különálló bazaltelőfordulása (B) az anomália térkép szerint szoros összefüggésben van a bazalt fő tömegével. Jól körülhatárolható anomália csoportot képez az „A” jelű bazaltelőfordulás, ahol az anomáliák alakja és nagy szélső értékei egy oldalsó kitörési helyre engednek következtetni. A „C” jelű bazaltkibúvás helyén levő kicsi (100 nT) szélső értékű és hosszán elnyúló anomália egy lefelé kis vastagságú, takaró jellegű, kevés magnetittartalmú, bontott bazaltot jelez.

A Tóti-hegy környékén (24/b ábra) az „A” jelű előfordulás helyén több száz nT szélső értékű anomália van, míg a „B” jelű előfordulásnál mágneses anomália nincs, amely más bazalttípus jelenlétére utal.